

SZAKDOLGOZAT

Lakatos Lili

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

**Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
Tájrendező és kertépítő mérnöki alapképzési szak**

A LAND ART ÉS A TÁJÉPÍTÉSZET KAPCSOLATA

Belső konzulens: Kecskés András DLA
Egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Tájépítészeti,
Településtervezési és
Díszkertészeti Intézet

Készítette: Lakatos Lili

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

2025

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Bevezetés, célkitűzés.....	3
A Land Art fogalma	4
Művészettörténeti előzmények.....	5
Prehisztorikus előzmények	5
Kőépítmények.....	5
Földépítmények	7
Rajzok a tájban	8
Ókori előzmények	9
Japán zen kökertek.....	9
Piramisok	10
A Land Art kialakulása, első alkotások.....	11
Az elemzés módszertana	12
Művészek Land Art alkotásai.....	13
Agnes Denes – 'Wheatfield – A Confrontation', New York, USA.....	13
Richard Long – 'A Line Made By Walking', Wiltshire, Anglia és 'A Line in the Himalayas', Nepál.....	15
Francesca Colombo – 'BAM Fair Play' – Performativ Land Art, Biblioteca degli Alberi Milano, Olaszország.....	17
Andy Goldsworthy – 'Wood Line', Presidio, San Francisco, California, USA.....	18
Orly Genger – 'Red, Yellow, and Blue', Madison Square Park, New York, USA.....	20
Anish Kapoor – 'Sky Mirror', Kensington Gardens, London, Anglia	22
Nancy Holt – 'Sun Tunnels', Great Basin Sivatag, Utah, USA	24
Walter De Maria – 'The Lightning Field', Új-Mexikó, USA.....	26
Christo & Jeanne-Claude – 'Valley Curtain', Grand Hogback, Rifle, Colorado	28
Herbert Bayer – 'Mill Creek Canyon Earthworks', King County, Washington, USA	30
Michael Heizer – 'Effigy Tumuli', Buffalo Rocks, Illinois	32
Charles Jencks – 'The Crawick Multiverse', Dumfries and Galloway, Skócia	34
Szoborparkok.....	36
Jupiter Artland, Edinburgh, Skócia.....	36
Gibbs Farm, Kaipara Harbour, Auckland, Új-Zéland	38
Storm King Art Center, New Windsor, New York, USA.....	40

Land Art vonatkozású elemeket alkalmazó tájépítészeti alkotások	42
Bordeux-i Botanikus kert, La Bastide, Bordeaux, Franciaország	42
Alpesi kert, ma Ausztriai Szoborpark, Graz, Ausztria	43
Diagonal Mar park, Barcelona, Spanyolország	44
Land Art-nak is beillő tájépítészeti alkotások	45
Tilla Durieux park, Berlin, Németország.....	45
Katharina Sulzer Platz, Sulzer-Areal, Winterthur, Svájc.....	46
Következtetések.....	47
Összegzés	48
Függelék	49
Irodalomjegyzék.....	50
Ábrajegyzék.....	53
Mellékletek.....	56

Bevezetés, célkitűzés

A környezetünk formálása, saját képünkre alakítása mindig vonzotta az emberiséget, eleinte főleg funkcionális, szakrális célokból, később már művészi célzattal is. Van egy sajátos, szinte katartikus érzés abban, hogy a vad anyatermészet egy részét a saját igényeink szerint alakíthatjuk, hosszabb-rövidebb időre megváltoztathatjuk. Az egyik, napjainkban igen népszerű alkotási forma a dolgozatomban témájaként választott Land Art, mely pontosan ezzel, a természet művészi igényű átformálásával foglalkozik.

Amikor a tájépítész szak mellett döntöttem, az motivált, hogy a szakma két, számomra igen fontos témát fűz össze, a természetet, növényeket, élőhelyeket, illetve a művészetet, a szabad alkotást. Így, tanulmányaim első szakaszának végéhez közeledve, már tudom, hogy sokkal összetettebb dologról van szó, és bár az alkotás része a tájépítész munkájának, sokszor a funkcionalitás felülemelkedik a művészi önkifejezésen.

A Land Art lényegéből fakadóan nagyon is beleillik a tájépítészet nyelvezetébe és alkotási formájába. A természetes formák és anyagok használata mindkét területet erősen behálózza, így nem lenne nehéz a kettőt összekötni sem. A természettel való tervezés pedig már csak egy lépésre van a Land Art-tól és tájépítészeti használatától. Szakdolgozatomban szeretném bemutatni a Land Art kialakulását, főbb alkotóit, és a tájépítészetbe való beépítésének lehetséges módjait többféle példákon keresztül. Ezen túl célom még rávilágítani, hogy a Land Art alkotásoknak milyen jelentősége lehet a szemléletformálásban és hogy a művészet nem kell, hogy zárt falakon belül maradjon.

A Land Art fogalma

„Land Art a neve annak a hatvanas években Amerikában született művészeti mozgalomnak, melyben a táj és a művészi alkotás elválaszthatatlanul összekötöttek” (K.BIELEFELD 1990, 264.o.). A német kiállítási katalógusban leírtak szerint a mozgalom lényege, hogy a szobrok nem a tájban helyezkednek el, hanem maga a táj is szerves része az alkotásnak. A művész beavatkozásai föld, kő, víz és más természetes anyagok használatával megjelölik, alakítják, formázzák és átformázzák a tájat, mindezt egyfajta ökológikus felelősségteljeséggel és érzékenységgel, amely a mai társadalmunkban kiemelkedően fontos. Ezek a munkák a civilizációtól elzárta, például kanyonokban és sivatagokban található, és olyan emberi jelenlétet képviselnek, melyek csak a levegőből láthatók és megőrzésükre az egyetlen mód a kép és videófelvétel (WEILACHER 1999).

A forrásként használt könyvek megjelenése óta majdnem három évtized eltelt, és ez alatt a Land Art művészete is nagyon sokat változott, fogalma egyre csak tágult. A kezdetekben a Land Art tüntetésként jelent meg a mesterséges anyagok, a műanyag használata, illetve a művészet konvencionálissá válása ellen. Az alkotások lényeges eleme volt a helyszín, azon belül is, hogy nem négy fal között, hanem a tájban, egyszerre annak részeként és azt alakítva jelenik meg. A helyspecifikusság a későbbiekben is kulcsszerepű maradt, az elhelyezés viszont változott, az elzárt kanyonok és sivatagok helyett megközelíthető, látogatható helyszíneken is készültek Land Art alkotások. Megőrzésük legtöbb esetben még mindig csak fénykép és videó, illetve személyes élmény segítségével lehetséges, hiszen lépékük és anyaghasználatuk miatt csak kevés alkotás, vagy csak a mű egy részlete állítható ki múzeumban. (Ez viszont szinte szemben áll a Land Art eredeti célkitűzésével, így ritkán kerül Land Art alkotás kiállításokra.)

Ezek alapján szeretném felállítani a saját Land Art definíciómat, ami véleményem szerint a mai Land Art alkotásokra igaz, és eszerint fogom a szakdolgozatban hozott művészeti példákat elemezni. Értelmezésem szerint a Land Art művek olyan művészeti alkotások, melyek **helyspecifikusak**, ezáltal a **táj nem mint háttér**, hanem mint **az alkotás szerves része és építőeleme** jelenik meg. A tájépítéssel szemben a **Land Art egy öncélú, önkifejező – l’art pour l’art – művészeti forma**, ahol az alkotás célja az alkotás, illetve a mögötte húzódó gondolati tartalom a fontos, nem pedig egy funkció vagy probléma megoldása.

Művészettörténeti előzmények

A Land Art alkotói sokféle más művészeti irányzathoz és előképhez nyúltak vissza, amelyek nem csak évekkel vagy évszázadokkal, hanem akár évezredekkel is korábban készülhettek. Az alkotások sokszínűsége is ennek köszönhető, a következőkben különböző, a Land Art művészeket inspiráló műveket mutatok be jellegük szerint megkülönböztetve.

Prehisztorikus előzmények

Az ebben az alfejezetben tárgyalt előzmények mind az őskorban keletkeztek, emellett közös jellemzőjük, hogy a nagy többségük nem (illetve nem ismert) művészi szándékkal készült. Feltételezések szerint ezek a tájalakítások szakrális, tájékozódási, esetleg csillagászati, időmérési célból épültek, de anyaghasználatuk és formaviláguk a Land Art alkotóit nagyban megihlette.

Kőépítmények

Az őskorban, a mezolitikum és a neolitikum idején épültek a megalitikus építészet jól ismert példái, a Stonehenge kőköre, illetve a Carnac-i kősorok. A megalitikus építészetre jellemző, hogy építői nagy méretű, a helyszínen bányászott, megmunkálatlan vagy alig megmunkált sziklatömbökből hoztak létre monumentális alkotásokat. Ezek különféle szakrális vagy világi szertartások helyei lehettek, tájolásuk legtöbbször csillagászati dátumokhoz, illetve a nap állásához volt számolva mérnöki pontossággal.

A **Carnac-i kősorok** Franciaországban, Bretagneban, Carnac környékén lévő három mezőn található. Le Menec mezején két körbezárt terület és tizenegy kősor található, az 1. ábrán látható Kermario mező két megalitsírral és tíz kősorral, végül Kerlescan egy körbezárt területtel és tizenhárom kősorral rendelkezik. Az utóbbihoz északon egy Petit Menec nevű kisebb mező tartozik nyolc kősorral, amelyek bár többször megszakadnak, egészen a Chrac folyóig követhetők. A csillagászati tájolás itt is megfigyelhető, mivel a kermario-i kősor a nyári napforduló napfelkeltéjének irányát adja meg, míg a kerlescani a tavaszi napéjegyenlőségét. A helyszínen megfigyelhető kőkörök egyes elméletek szerint bekerítettségük miatt elzárt, szent területként funkcionáltak, míg a kősorok voltak a hozzájuk vezető szent utak, amelyeken feltehetően ünnepi menetek vonultak (*INT_CARNAC*).

1. ábra: Carnac-i kősorok (kép forrása: <https://www.worldhistory.org/image/2898/carnac-alignments-france/>, utolsó elérés ideje: 2024.12.15.)

A világ egyik legismertebb kőköre a méltán híres **Stonehenge**. A kőkör neve angolul henge, ilyen építményeket fából (woodhenge) és kőből (stonehenge) is építettek, így az építmény elnevezése nemes egyszerűséggel a szerkezet nevét takarja. Az összes kőkör közül az angliai Wiltshire-ben található a legösszetettebb, megépítése nagy mértékű csillagászati és statikai ismereteket igényelt. Stonehenge építménye 6 fázisban keletkezett, minden korszak valamit hozzátett, hogy a saját céljaira használhassa, így alakult ki a 2. ábrán megfigyelhető patkó alakú belső forma trilitekből, illetve a külső kőkör. A kutatók sokáig nem tudták, hogy pontosan mire használhatták, lehetett csillagászati, időjósági, zarándok- vagy temetkezési helyszín, ám a közelmúltban derült fény arra, hogy egy kezdeti szövetség szimbóluma volt. A tíz évig tartó Stonehenge Riverside Project keretében kutató öt brit egyetem (Sheffield, Manchester, Southampton, Bournemouth és a londoni University College) választ talált a kör funkciójára. A National Geographic által szponzorált kutatás vezetője, Mike Parker Pearson régészprofesszor azt állítja, Stonehenge egy emlékmű, amit a brit szigeteken élő népcsoportok közösen építettek, és az addig jórészt háborúskodásban élő törzsek egységét jelképezi. Erre utal többek között az is, hogy Stonehenge kövei különféle, egymástól több száz kilométeres távolságra levő helyekről származnak. Például ez egyik fontos szikla, az Oltárkő a korábbi elméletekkel szemben nem Walesből, hanem 700 km-re északra, Skóciából érkezhetett (*INT_STONEHENGE*).

2. ábra: Stonehenge (kép forrása: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/britain-ireland-photos-1>, utolsó elérés ideje: 2024.12.15.)

Egy kevésbé ismert, de igen látványos kőépítmény a 3. ábrán látható **Cromeleque Dos Almendres**, mely Évora-ban, Portugáliában található. A dupla, illetve tripla megalitkörök kialakítása Kr.e. 6000 környékén kezdődhetett és Kr.e. 4000 körül érte el végleges állapotát. 1966-ban került újból felfedezésre, amikor a környék térképészeti felmérését végezték. Az építményegyüttes ma 95 lekerekített gránittömbből áll, egy nagyobb elliptikus dupla soros, és egy kisebb tripla soros megalitkör található a területen. A körök csillagászati, időmérési szerepűek lehettek, mivel a téli és a nyári napfordulóra vannak tájolva a főbb tengelyeik, de szertartási és termékenységi célokra is használhatták a helyszínt. José Hermano Saraiva, Portugália egyik legnevesebb történésze szerint a kőtömbök fallikus alakja, illetve bizonyos ma is megtalálható vésett minták arra utalnak, hogy az ott élő kultúrák „a Földanya megtermékenyítésére” állíthatták a megalitokat. 2015 óta a terület Nemzeti

3. ábra: Cromeleque dos Almendres megalitjai, Évora, Portugália (kép forrása: <https://foldjaro.hu/a-portugal-stonehenge-almendres-cromlech/>, utolsó elérés: 2025.04.06.)

Emlékműként védett, de szabadon és ingyenesen látogatható, az Evora és Alentejo környékén található Megalit Túrakör részét képezi (*INT_CROMLECH*).

Földépítmények

Szintén az őskorban, a bronzkor idején (időszámításunk előtt 3700 és 1600 között) épültek különféle földépítmények, melyből igen sok Nagy-Britannia területén maradt fenn. Ezek az építmények lehetnek kerek alaprajzú dombok, vagy tumulusok, melyek hosszanti, elnyújtott alakúak. Anyaguk és felépítésük változó, vannak csak földből készütek, illetve egyéb kevert anyagúak is. A legtöbb tumulus használatára még nem derült fény, a kőépítményekhez hasonlóan használhatták szakrális vagy temetkezési emlékként, esetleg helymegjelölésként, egy csoport erejét demonstráló tereptárgyként.

4. ábra: Silbury hill (kép forrása: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/silbury-hill/>, utolsó elérés ideje: 2025.03.17.)

A Silbury hill és a West Kennet Long Barrow is Avebury-ben, a már említett Stonehenge közvetlen közelében található, valószínűleg azonos csoport építhette és használatuk is összekapcsolódott. Az egész területet Nagy-Britannia első világörökségi helyszínévé nyilvánították 1986-ban a páratlanul nagy mértékben és jó állapotban fennmaradt emlékek miatt.

A **Silbury hill** 40 méteres magasságával Anglia legmagasabb földépítménye, de a 2 hektáros alapterülete és a 167 méteres átmérője is lenyűgöző. A mészkő és agyag keverékéből épült domb időszámításunk előtt 2400 körül készülhetett, és pusztán a méretei miatt nagy technikai tudást, munkakontrollt, szervezetséget, társadalmi fegyelmet feltételez. Kutatók szerint eredetileg spirális kialakítású lehetett, hogy a tetejét meg lehessen közelíteni, de az idő múltával az időjárás ezt lekoptatta, így ma már sima kúpos felületű (lásd a 4. ábrán). Körülötte árkok lehettek, a középkorban pedig a tetején védelmi épület állhatott, erre utal az egyenes, lecsapott dombtető.

A közelben elhelyezkedő **West Kennet Long Barrow** egy az Angliában található 40 000 tumulus közül. Az angol elnevezés szerinti „Long Barrow” egy szakrális vagy temetkezési célra épült hosszanti földépítményt jelöl, melyet az időszámításunk előtti ötödik és negyedik században építettek. Ennek sokkal változatosabb formái alakultak ki, legtöbbször a temetkezésre szánt tumulusokban kőből, illetve fából épített kamra volt, ahol az elhunytakat elhelyezhették vagy tiszteletüket leróhatták az építő csoport tagjai. Az 1. mellékleten látható West Kennet Long Barrow 100 méter hosszú, 20 méter széles, és minden oldalról árok szegélyezi. 1859-ben, majd 1955–1956-ban folytattak itt ásatásokat, így kiderült, hogy a benne lévő kőkamrában 36 ember volt eltemetve, mellettük sírtárgyakkal, köztük kerámiákkal, gyöngyökkel és kőeszközökkel (*INT_WKLB*).

Rajzok a tájban

A rajz, mint egyes események, gondolatok megőrkítésére vagy kifejezésére szolgáló mód már nagyon régóta foglalkoztatja az emberiséget, példának okáért már a korai barlangrajzok is ilyen alkotások voltak. Ennél nagyobb léptékűek a táj szövetébe készült rajzok, melyek hasonló témájúak, de méretük és komplexitásuk kiemeli őket a többi alkotás közül.

Ilyen tájrajz az angliai Oxfordshire melletti **Uffingtoni fehér ló** rajza. Az 5. ábrán látható figura a róla elnevezett Whitehorse Hill tetején helyezkedik el, 110 méter hosszú mély árkokba töltött fehér mészkő rajzolja ki egy vágató ló képét. A rajz a bronzkorban, időszámításunk előtt 1000 környékén keletkezhetett, legkorábbi említése egy középkori wales-i könyvben található (Llyfr Coch Hergest, azaz Hergest Vörös Könyve). A lóalak a kutatók feltételezése szerint törzsi szimbólumot képviselhetett és az Uffington Castle építőivel állhatott kapcsolatban, erre utal, hogy bizonyos korai kelta pénzérméken hasonló lófigura volt látható. Az uffingtoni lófigura nemzeti védelem alatt áll és a lakosság bevonásával évente fenntartási és tisztítási munkákat végeznek rajta.

5. ábra: Az Uffingtoni fehér ló (kép forrása: <https://www.bbc.com/news/articles/cjm93vdr88wo>, utolsó elérés: 2025.03.17.)

A Peruban található **Nazca vonalak** a legismertebb geoglifák, azaz a föld felszínén kialakított nagy méretű ábrák. Jelentésük és készítésük célja régóta foglalkoztatja a tudósokat és számos elmélet született velük kapcsolatban, de a mai napig sem sikerült megfejteni a titkukat. A hatalmas rajzok körülbelül 520 négyzetkilométernyi területen helyezkednek el, és 2000 évesek lehetnek. A sivatagi vörös talajba vésett árkok, ezáltal a felső talajréteg alatt felbukkanó sárga kőzet színelkülönbsége adja ki a vonalakat, melyeknek különlegessége, hogy rendkívül egyenesek. Emellett a rajzok egyetlen, önmagát sehol nem metsző vonalból állnak és teljes valójukban csak a levegőből láthatók, így ez még misztikusabbá teszi a keletkezési körülményeket. Egyes elméletek szerint a készítő népcsoport hőlégballonokat használt az ábrák elkészítéséhez, erre utalnak a helyszínen feltárt égetőgödrök és egyes Nazca sírokban talált finom szövésű szövetdarabok. Az ábrázolt alakok közül a legismertebb a kolibri, de látható kardszárnyú delfin, majom és a 6. ábrán látható pók rajza is. A vonalak 1994 óta a UNESCO világörökség részét képezik (*INT_NAZCA*).

6. ábra: Pók rajza a perui Nazca vonalak közül (kép forrása: <https://www.britannica.com/place/Nazca-Lines>, utolsó elérés: 2025.03.17.)

Ókori előzmények

Japán zen kő kertek

Japánban a IV. században, a Muromachi időszakban alakultak ki a Buddhista zen kertek, melyek szellemissége és kialakítása a természet leképezését célozta meg. A kertek általában egy monostorhoz tartoztak, falak vették körül és a meditációs elmélyülés elősegítésére készültek. A Buddhizmusban a természetnek központi szerepe van, így a kert vallási szempontból is igen fontos volt.

A zen kertekben a zárt helyszín miatt sokszor nem volt alkalmazható vízelem, így annak helyettesítésére, természetes vizek, szigetek, folyók és vízesések ábrázolására kavicságyakat használtak, így alakult ki a szárazkert vagy kőkert (*kareszanszui*), melyre a 7. ábrán figyelhető meg egy példa. A sziklákat és formára nyírt cserjéket (*karikomi, hako-zukuri topiária*) felváltva használták hegyek, nagyobb terepformák leképezésére. A legtöbb kertben a mohát talajtakaróként használták erdővel borított föld létrehozására.

A sziklák kiválasztása és elhelyezése a legfontosabb része a japán sziklakert elkészítésének. A japán kertészkedés első ismert kézikönyvében, a *Sakuteiki*-ben olvasható a „kövek felállításának módszere”, amely szabályokban fogalmazza meg, milyen esztétikai és filozófiai elvek alapján kell a sziklákat elhelyezni. Ezen szabályok be nem tartásával a könyv szerint a kert tulajdonosát szerencsétlenség érheti. Fontos, hogy a hangsúly a kert egészének harmóniáján, és nem az egyes sziklák szépségén van, és bár népszerűek voltak az érdekes, például állat alakú sziklák, végső soron az elrendezés számít. A kertek legtöbbször csak egy oldalról voltak megfigyelhetők, így a kompozíciót ezen irány felé fordították. „A köveknek a néző felé mindig legszebb oldalukat kell mutatniuk. Mindig több vízszintes, mint függőleges kő legyen a kertben. Ha vannak „elrohanó” kövek, mindig kellene „üldözők” is. Ha vannak „támaszkodó kövek”, kellene „támogatók” is.”

A vízfelületek megjelenítésére használt kavicságyakba gereblyézéssel formáltak vonalakat, fluid mintákat. A *Sakuteiki* szerint a vonalak lehetnek egyenesek, görbülők, hullámosak és keresztezhetik is egymást, de a lényegük, hogy a kertben lévő sziklákra reagáljanak formavilágukban. Ezen kívül nem csak a létrejött mintázat, hanem a gereblyezés tevékenysége is fontos volt a szerzetesek számára, hiszen ez a repetitív munka elősegítette a meditációt.

7. ábra: Daisen-in kő kertje, Kiotó, Japán (kép forrása: http://rubens.anu.edu.au/new/japan.stereo11Gb_0302/kyoto/daisenin/left/82L.JPG, utolsó megtekintés: 2025.03.20.)

Piramisok

A piramis forma már évezredek óta alkalmazott, mind dekoratív, mind funkcionális célból. Piramisnak olyan térbeli testeket nevezünk, melyek négyzet alapúak, látható felületeik nagyrészt háromszög alakúak, vagy háromszög szerű alakzatként felfoghatók, illetve az oldalaik a csúcuk felé csökkenő szélességűek. Formájuk alapján megkülönböztethetők a klasszikus gúla alakú, illetve a lépcsős (csonkagúlákából álló) piramisok (*INT_PIRAMIS*). A legrégebbi gúla alakú piramisok Egyiptomban, Kairóban találhatóak, mint az ismert **Gízai piramisegyüttes**. Fehér mészkőből épültek Kr. e. 2575–2150 között fáraók végső nyugvóhelye céljából. A 3 nagy fáraó – Hufu/Kheopsz, Hafré/Kephrén és Menkauré/Mükerinosz – sírjaként szolgáló építmények között Hufu fáraó piramisa (lásd a 8. ábrán) a legmagasabb 146,6 méterével. A Gízai piramisok ma az UNESCO világörökségi helyszíneinek részét képezik (*INT_EGYIPTOM*).

8. ábra: A gízai piramisegyüttes, illetve a szfinx képe (kép forrása: <https://www.pyramid-of-giza.com/pyramid-of-khufu/>, utolsó megtekintés: 2025.03.12.)

A **núbiai piramisokat** az ősi kusita királyságok uralkodói építették a Nílus-völgyben, Núbiában, a mai Észak- Szudán területén. Az egyiptomi építészet inspirálta piramisok szintén uralkodók temetkezési helyéül szolgáltak, de eltértek az egyiptomi alapoktól. A Kr.e. 700 és Kr.u. 350 között épített piramisok homokkő és gránit keverékéből készültek, és jóval keskenyebb gúlák, kisebb alapterületűek, emellett közel épültek egymáshoz, így nem ritka, hogy a szomszédos piramisok össze is értek, ahogy ez a 2. mellékleten megfigyelhető. A legfeltűnőbb különbség viszont az, hogy míg az egyiptomi kultúrában a piramisokban találhatóak a fáraók sírjai, a núbiai piramisok az uralkodói sírkamrákra épültek, így a bejáratuk nem látható. A szudáni piramisok is az UNESCO világörökség részei (*INT_NÚBIAI*).

Amerikában az **Azték és Maja piramisok** a legismertebb fennmaradt piramis formájú építmények. A Mezopotámiai zikkuratokhoz hasonló, lépcsőzetes felépítésűek, egy vagy több oldalukon hosszú lépcsősorral, amely az épület tetején lévő szögletes szertartási helyiségbe vezetett. A mai Mexikó területén található lépcsőzetes piamisokat szintén temetkezésre, de szertartásokra, áldozatokra is használták, a piramisok tetején található helyiség többször egy-egy istenségnek volt szentelve. Egyik legismertebb ilyen építmény a 3. mellékleten látható El Castillo, amely Chichen Itzában, a Maja birodalom egyik legnagyobb központjában található. A 30 méter magas épület érdekessége, hogy a négy oldalán húzódó lépcsősorok fokait, illetve a templom fellépőit összeadva 365 fokot számolhatunk meg, amely az év napjainak számával egyezik meg. Chichen Itza teljes régészeti területe - a piramisokat is beleértve - ma az UNESCO világörökségi helyszíneinek részét képezi (*INT_AZTÉK-MAJA*).

A Land Art kialakulása, első alkotások

A táj témája nagyon régóta megtalálható az irodalomban és a művészetben, már az ókori bukolikus líra fő helyszínéként szolgált, mint a paraszti, pásztori élet idillikus helyszíne. A 14. században a festészetben és a nyomdászatban is helyet kapott, majd a 18. század filozófiai írói a szabad tájra, a távoli hegyekre úgy hivatkoztak, mint a fenségesség érzésének kifejezőjére. A 20. században a szürrealizmus, expresszionizmus és futurizmus megjelenésekor a táj egyedi ábrázolása az önkifejezés, kritika formálásának módja lett. Például Salvador Dalí, spanyol szürrealista festő legtöbb alkotásában megfigyelhető valamilyen tájbrázolás, amely valóságtól elrugaszkodott színeivel és formavilágával nem a festmény háttéréként, hanem annak szerves alakítóelemeként szolgál.

A Land Art, mint alkotási forma először 1968-ban tűnt fel, amikor európai és amerikai művészek kis csoportja új gondolatok és koncepciók alapján, szokatlan anyagokkal és technikákkal különféle, mindaddig nem próbált helyszíneken és dimenziókban kezdett alkotni. A táj többé már nem csak szövegekben leírt vagy képeken ábrázolt elem volt, hanem művészi eszköz. Ezek a tájban és a tájjal együttes alkotások új problémákat is szültek: hogyan mutathatók be a közönség számára galériákban vagy múzeumokban?

Erre a kérdésre keresett választ 1969-ben Gerry Schum német operatőr és filmrendező is, amikor megalkotta a **Land Art** című filmjét, melynek posztere a 9. ábrán látható. A 38 perces film nyolc művész (Marinus Boezem, Jan Dibbets, Barry Flanagan, Michael Heizer, Richard Long, Walter De Maria, Dennis Oppenheim és Robert Smithson) alkotását mutatja be, melyek kizárólag a televízióon keresztül voltak megtekinthetők, mivel igen távoli, elzárt és nehezen megközelíthető helyszínekre – mocsár, kőfejtő vagy sivatag – készültek. A „televíziós kiállítás” koncepciója az volt, hogy amíg a képernyőn látható az alkotás, arra a pár pillanatra a néző otthonába is bekerül (*I. jegyzet*). Sajnos maga a tévé-kiállítás műfaja nem lett népszerű, a film címe annál inkább. Míg a Land Art kifejezés főleg Európában terjedt el, Amerikában az **Earthworks** szó volt használatban. Ez a kifejezés a New York-i Dwan Gallery 1968 októberében megnyílt kiállításának volt címe, amely olyan alkotásokat vonultatott fel, melyek anyaga a föld volt. Ebben a kiállításban 10 művész vett részt és nagyon diverz alkotások kerültek bemutatásra: míg például Herbert Bayer 'Earth Mound' című kör alakú föld építménye csak kép formájában került kiállításra; Robert Morris 'Earthwork' című – igen provokatív – installációjában nemes egyszerűséggel építési törmelékkel kevert földet öntött a galéria szürke kárpitjára (lásd a 4. mellékleten) (*LAILACH 2007, 6.-9. o.*).

9. ábra: Gerry Schum Land Art című filmjének posztere, 1969
(kép forrása: https://www.imdb.com/title/tt10884932/mediaviewer/rm3235681793/?ref=tt_ov_i_utolsó
megtekintés: 2025.05.05.)

Az elemzés módszertana

Szakedolgozatom következő részében különböző külföldi és hazai Land Art alkotásokat mutatok be, és az alább ismertetett szempontrendszer szerint elemzek is. A felhasznált elemzési módszer célja, hogy a példaként hozott műveket rendszerbe foglalhassam, illetve összehasonlíthassam, így egy nem teljeskörű, de egészen átfogó képet adhassak a Land Art-ról, és annak különféle típusairól. A felállított szempontrendszerem 3 pontból áll, ez a 3 pont nagyobb kapcsolódó témaköröket foglal össze, amelyek a művek kategorizálása szempontjából relevánsak. Az elemzett alkotásokat egy negyedik szempont, a beavatkozás mértéke szerint kapcsolom össze, mely a kialakítás módszerét és körülményeit vizsgálja, így a bekerülési költséget, felhasznált eszközöket és anyagokat. Ezek közvetetten utalnak az elemzett mű későbbi élettartamára és léptékére is. A példaként választott alkotások és kapcsolatuk gondolati hálóját a 15. mellékleten látható.

1. Formálásmód

Ebbe a kategóriába beletartozik mind az adott alkotás anyaghasználata, mind a formavilága. Anyaghasználat szempontjából megkülönböztethetők a természetes és a mesterséges anyagok; természetes anyag lehet a kő, a fa, a föld, növényi részek, de az élő anyagok is (főleg növények, ám bizonyos esetekben az alkotó, az ember is az alkotás része). Mesterséges anyag lehet a fém, az üveg, a beton, a műanyag különféle formái, összességében olyan anyagok, amelyeket a természetben nem lehet megtalálni. Formavilág szempontjából gyakran alkalmazott alakzatok a kör, a spirál, az egyenes, ezek kombinációja, illetve a szabad formálás is megjelenik.

2. Tájjal való kapcsolat

A környező táj jellege is nagyon meghatározó a Land Art műveknél, hiszen maga a táj is az alkotás, a kompozíció szerves része, így a tájra való reflexió egyedi eleme az alkotásoknak. Megkülönböztethető a természeti és a városi táj; mindkét esetben a művészek más szempontból közelítik meg a hely szellemét, annak megváltoztatását vagy azzal együttműködést, így ez is fontos elemzési szempont.

3. Művészi értelmezés, filozófia

Minden alkotás rendelkezik egy sajátos céllal, amely nagyban meghatározza a formát, a kialakítás és a befogadás módját. A művészek célja a művek megalkotásával kapcsolatban az egyik legfontosabb elemzési kritérium, ez a mögöttes filozófia lehet önkifejező vagy provokatív, figyelemfelhívó célzatú, az utóbbi többször környezetvédelmi, természetvédelmi, illetve aktuális globális és helyi problémákra hívja fel a nézők figyelmét.

Művészek Land Art alkotásai

Ebben a fejezetben a kiválasztott Land Art alkotásokat elemzem a fent ismertetett szempontrendszer szerint. Olyan alkotásokat választottam, amelyek a Land Art és alkotóik sokszínűségét véleményem szerint a lehető legjobban szemléltetik. A Land Art művészet kezdeti alkotásain át a kortárs művekig bemutatom a művészeti ág fejlődését, különböző irányzatait, kialakítási módjait és fejlődésének főbb állomásait.

Agnes Denes – 'Wheatfield – A Confrontation', New York, USA

Első példának Agnes Denes magyar származású, amerikai művész munkáját választottam. Denes a konceptuális művészet és a Land Art úttörője, emellett az environmental art („környezetszobrászat”) egyik első alkotója. Munkái leginkább korunk klímaválságára és a természet szerepére hívják fel a figyelmet, de egyszerre szólnak a jövő nemzedékeinek is. Több olyan alkotása is van, melynek szerves része egy időkapszula, ilyen például az 1969 és '79 között készült 'Rice/ Tree/ Burial with Time Capsule' (Riz/ Fa/ Temetés időkapszulával) (*II. jegyzet*).

10. ábra: Agnes Denes a búzamezón, New York, 1982 (kép forrása: <http://www.agnesdenesstudio.com/works7.htm>
1. utolsó elérés: 2025. 04. 09.)

Egyik leghíresebb és igen ellentétes reakciókat kiváltó munkája a 'Wheatfield – A Confrontation' (1982) akció, mely a Public Art Fund támogatásával, önkéntesek bevonásával valósult meg 1989-ben New Yorkban. Denes és csapata Manhattan déli csücskében, a World Trade Center ikertornyai közvetlen közelében egy építési törmelékkel feltöltött, nagyjából 8000 m²-es területet tisztított meg, melyet ezután kézzel szántottak fel és vetettek be búzával, ami a 11. ábrán megfigyelhető. A mű kialakítása teljes mértékben saját szervezéssel készült, négy hónapos fenntartása során is a növényvédőszeret, eszközöket és gépeket az önkéntesek szolgáltatták.

Agnes Denes ezzel az alkotásával lépett be igazán a köztudatba, a búzamező-akció nagy médiaszenzáció lett és igen nagy ellentétet szült, hogy a hivatalos álláspont szerint illegálisan készült el a búzamező az akkor 4,5 milliárd dollárt érő földrészletre. A learatott búza 1987 és -90 között a Minnesotai Művészeti Múzeum által szervezett 'The International Art Show for the End of World Hunger' („Nemzetközi művészeti kiállítás az éhínség leküzdéséért”)

11. ábra: A búzamező a magasból, 1982 (kép forrása: <http://www.agnesdenesstudio.com/works7.htm>
1. utolsó megtekintés: 2025.05.12.)

című kiállítás része lett, így a világ 28 országába eljutott. A búzaszemeket végül a világ különböző pontjain vetették el, a szénát pedig a New Yorki lovasrendőrség lovai kapták meg.

Formálásmód:

Az alkotás teljes mértékben természetes anyagokból, élő búzából áll, illetve az alkotás része az önkéntesek és Denes munkája is. Az ültetvény téglalap alakú, és a 2 hektáros területet 285 sorban vetették be búzával (lásd a 11. ábrán). A mű része még, hogy a búza életciklusa során folyamatosan változik, így egy éven belül sokféle színt és formát tud mutatni a szemlélőknek.

Tájjal való kapcsolat:

A búzamező városi tájban, pontosabban Manhattan szívében, a mai Battery Park helyén készült el, ami akkor az 1973-ban átadott World Trade Center építési törmelékeit tároló szemétlerrakó volt. A zöld, majd sárga búza erős kontrasztot alkotott a környező város szürkeségével és mesterséges, beton és üveg felületeivel, illetve a mező síksága a felhőkarcolók magasságával.

Művészi értelmezés, filozófia:

A búza Agnes Denes szerint egy komplex motívum, ami egyben jelenti az ételt, az élelmiszerforrást és az életet is, ahogy az alkotás része volt a növény teljes életciklusának lekövetése. Utal a világban jelen lévő éhezésre, az ökológiai válságra, illetve a helytelen prioritásokra, mivel ahogy New York városa is mutatja, a világ egyre fejlődik, a városok nőnek és gyarapodnak, viszont a természetes növényzettel vagy termőfölddel borított területek aránya egyre csökken. Emellett a gazdaság a természet védelme vagy a hagyományos gazdálkodás támogatása helyett arra fordítja a pénzt és energiát, hogy újabb és újabb felhőkarcolókat húzzanak fel (*LAILACH 2007, 40.o*) (*INT_WHEATFIELD*).

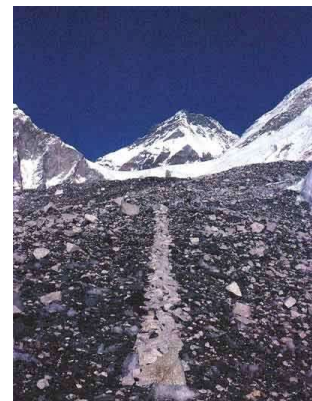
Richard Long – 'A Line Made By Walking', Wiltshire, Anglia és 'A Line in the Himalayas', Nepál

Richard Long angliai származású festő, szobrász, fotográfus és Land Art művész. Long a Land Art egyik első és legismertebb európai képviselője, és sok más művéssel szemben ő a tájművészet kevésbé kézzelfogható, filozófiai síkját választotta. Munkáiban visszatérő elem a vonal és ennek az alkotási folyamata, amely ugyanúgy a mű részét képezi. Első áttörő ismertséget hozó alkotása a 'Line Made By Walking' (lásd a 12. ábrán), melyet az angliai Wiltshire-ben alakított ki, egy mezőn való folyamatos sétálással. Később ezt a koncepciót többféle helyszínen és anyaghasználattal tovább vitte, 1975-ben nepáli utazása során a Himalája egyik domboldalán alakította ki a világosszürke kövekből rakott 'Line in the Himalayas' című művét (lásd a 13. ábrán).

12. ábra: 'A Line Made By Walking England 1967', olvasható az eredeti fénykép hátoldalán (kép forrása: https://www.researchgate.net/figure/A-line-made-by-walking-1967-Richard-Long_fig3_324899399, utolsó megtekintés: 2025.06.11.)

Agnes Denes alkotásához hasonlóan Long művei is megformálásuktól fogva elég rövid élettartamúak, mivel az első mű esetén a járás folyamán letaposott fűszálak, a második esetében egymás mellé helyezett kövek alakítják ki a vonalat. Az alkotásokhoz a kialakítás miatt a lehető legkevesebb beavatkozásra volt szükség, hiszen a lelapult fű bizonyos idő után újra visszaállt eredeti állapotába, a sziklák és kövek pedig az időjárás és a túrázók bolygatásának hatására elmozdulnak.

13. ábra: 'A Line in the Himalayas' fényképe (kép forrása: <https://i.pinimg.com/736x/03/a8/03/a803e637e6b9307e82c3c0ab752efa.jpg>, utolsó megtekintés: 2025.06.12.)

Richard Long hasonló, a vonal motívumon alapuló alkotásai megtalálhatók különféle országok más-más tájain. Az 'A Line in Ireland' című munkája 1974-ben készült Írországi utazása során, és egy sor szürkés színű kőből áll, amelyek a csupasz, kavicsos talajon helyezkednek el. 'A Line in Australia' című alkotás 1977-ben készült egy sivatagi tájban, a vörös kövekből álló vonal kontrasztot alkot a végtelennek tűnő sivataggal (LAILACH 2007, 70.-72. o).

Formálásmód

A képeken is megfigyelhető, hogy a letaposott fű és a sorba rakott kövek csak rövid élettartamú alkotásnak adnak lehetőséget, így a megörökítésük és bemutatásuk csak fénykép segítségével lehetséges, melyeket Long készített el. A fekete-fehér képen látható a lelapított fűszálak által kialakított világosabb vonal, amely szinte tökéletesen két félre bontja a kompozíció alsó részét, amit a felső részen a cserjék és fák sötétebb csoportja zár le. A második említett alkotás kissé hosszabb ideig képes fennmaradni, de bemutatása ebben az esetben is csak fényképpel lehetséges, az elzárt helyszíne miatt. A színes fotón látható a világos színű kövek vonalának kontrasztja a környező sötétebb szürke kövekével. A kompozíció itt is tervezett, a színvilág és a határoló vonalak mellett az irányítás is megjelenik, hiszen a néző szemét a kép felső részén lévő hegycsúcsok felé vezeti.

Tájjal való kapcsolat

A művek létezésükkor szerves kapcsolatban vannak a tájjal és a helyszínnel, hiszen elmozdíthatatlanok, az első alkotás esetén a környező mező, a második esetén a Himalája a mű része és esszenciája. A róla készült fénykép is csak egy emléke az alkotásnak, mivel a kép bemutatáskor maga a mű fizikai állapotában már nem létezik, vagy nem olyan formában, mint az alkotás kialakításakor. A tájban kialakított mű vagy fizikai valójában, vagy csak az emlékkép által, de őrzi Long keze nyomát, ami így szintén a táj része lesz.

Művészi értelmezés, filozófia

Richard Long célja, hogy a természetet minél nagyobb tisztelettel kezelje művei kialakítása közben, a lehető legkevesebb átalakítást végezze a művészi folyamat során. Munkáiról ezt mondta: „Munkáim forrása a természet, melyet tisztelettel és szabadon kezelek. Anyagokat, ötleteket, mozgást és az időt használom a művészetem kifejezésére a világ számára.” *(szerző fordítása; LAILACH 2007 72.o.)*. Long számára a felhasznált anyagok és formák egyszerűsége, így az üzenet legegyszerűbb módon való átadása is nagyon fontos. A művek megörökítésénél is az egyszerűsége törekszik, fényképeit ő maga készíti el kézi kamerájával. A fotónak minél szimplábbnak kell lennie, „így mikor az emberek ránéznek a képre, nem zavarja meg őket egy széles látószögű lencse vagy speciális effektusok” *(szerző fordítása, LAILACH 2007 72.o.)*. Kiállításain is az előhívott képeket natúr színű kartonlapokra ragasztva mutatja be, amelyekre kézzel írja fel az alkotás címét és idejét, így koncentrálna a néző figyelmét inkább a képre és az azok által előhívott érzelmekre, mint a látványos beállításra.

Francesca Colombo – 'BAM Fair Play' – Performatív Land Art, Biblioteca degli Alberi Milano, Olaszország

A dolgozat legfrissebb Land Art példája Milánóban, a Biblioteca Degli Alberi nevű parkban található. Maga a park is igen érdekes tájépítészeti alkotás, a neve lefordítva a Fák Könyvtárát jelenti, így nem volt kérdéses, hogy a Land Art is ebbe a Porta Nuova negyedben található parkba kerül (*III. jegyzet*). Milánó lesz a 2026-os téli olimpiai és paralimpiai játékok helyszíne, ennek apropójára készült el 2025 szeptember 7.-én a performatív Land Art alkotás. Emanuela Tagliavia koreográfiája az olimpiai játékok szellemiségét ünnepelte a kortárs tánc nyelvén. A táncot öt táncos Beethoven 6., F-dúr 'Pastorale' szimfóniájának első tételére adta elő, megtestesítve a természet, a harmónia és az emberiség közötti mély kapcsolatot. A koreográfia kollektív rituáléként hozta létre a gyepre rajzolt, 14. ábrán megtekinthető formákat: az olimpia öt karikáját, illetve a paralimpia három félholdból álló 'Agitos' szimbólumát (*INT_BAM-FAIR-PLAY1*).

14. ábra: A rajzok képe drónfelvételtől

(kép forrása:

https://www.linkedin.com/posts/francescacolomboarts_bam-milanocortina2026-culturalolympiad-activity-7373748646581989377-EfHW, utolsó megtekintés: 2025.10.09.)

Formálásmód

Richard Long fent említett műveihez hasonlóan itt is a vonal motívum jelenik meg, ugyan ebben az esetben már komplexebb módon, egy konkrét szimbólum elemeként. A kirajzolt minta a gyepre festve, fehér színnel jelenik meg, így az eredmény maga a rajz, de a Land Art alkotás része a tánc előadása és a táncosok jelenléte is. Az ábrák élettartama rövid, hiszen a gyep élő felület, a fűszálak növekedésével az rajz elmosódik, majd eltűnik.

Tájjal való kapcsolat

A mű kapcsolatban áll a tájjal, egyrészt fizikai értelemben, mert elmozdíthatatlan, másrészt filozófiai értelemben is. Milánó városa a téli olimpia helyszínéeként különös figyelmet szentel a Játékok előkészületeként tartott Kulturális Olimpiára, melynek fő helyszíne a BAM, illetve nyitó programja a Land Art kialakítása volt.

Művészi értelmezés, filozófia

A koreográfia során minden táncos egy kontinenst, egy energiát, az együttműködés és a szépség elvét képviseli. Az öt táncos öltözéke is az öt olimpiai kontinenst szimbolizálja, a színek az öt karika színeivel egyeznek meg, ahogy ez a 19. ábrán látható. Francesca Colombo így írt a műről: „Egy performatív Land Art előadást terveztem a BAM gyepére, hogy emlékeztessen mindannyiunkat, hogy mik a Játékok fő értékei: fair play, béke, tisztelet, bátorság, elszántság, egyenlőség, befogadás, inspiráció, testvériség, szolidaritás és megértés” (*szerző fordítása; INT_BAM-FAIR-PLAY2*).

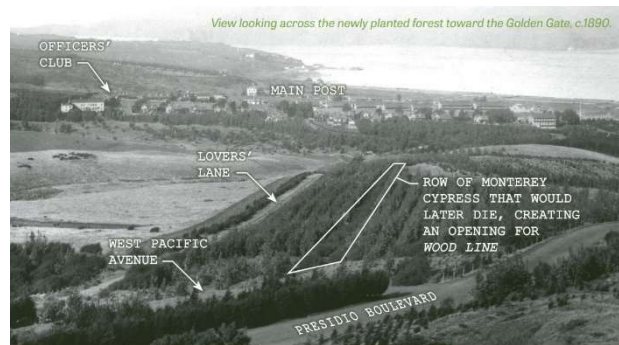
Andy Goldsworthy – 'Wood Line', Presidio, San Francisco, California, USA

Andy Goldsworthy brit származású festő, fotóművész és környezetvédő, az egyik legismertebb ma is élő Land Art művész. Természeti vagy városi környezetben alkot helyspecifikus műveket, legtöbbször természetes, a helyszínen fellelhető anyagokból, így gyakran használ élénk színű virágokat, jégcsapokat, leveleket, sarat, tobozokat, havat, köveket, gallyakat és töviseket. Célja, hogy a természettel, mint egészsel dolgozzon, így készítse el műveit. Legtöbb alkotása rövid életű, idővel elbomlanak és megszűnnek létezni, ezáltal – Richard Long munkáihoz hasonlóan – csak fényképeken őrizhetők meg. Ilyen műve a példaként hozott 'Wood Line' is.

15. ábra: A Wood Line 2013-ban (kép forrása: <https://oxfordschoolofphotography.wordpress.com/tag/andy-goldsworthy/>, utolsó megtekintés: 2025.08.31.)

A 15. ábrán látható Wood Line (lefordítva Fa Vonal) című művét 2010-ben alkotta meg, Presidióban, mely San Franciscóban található és a Golden Gate Tájvédelmi körzet részét képezi. Goldsworthy először 2006-ban látogatott Presidioba, ahol a táj történetét megismerve inspirálta a természet és a város, az emberek és a hely kapcsolata. Az 1800-as években a hadsereg által telepített ciprusokból és eukaliptuszokból álló erdőben a

16. ábra: A Wood Line mai helyét ábrázoló fénykép a Presidio Trust brossúrájából (kép forrása: <https://wp.presidio.gov/wp-content/uploads/2023/11/Goldsworthy-in-the-Presidio-Accessible-Summer-2023.pdf>, utolsó megtekintés: 2025.08.31.)

klíma változása miatt a ciprus fák kihaltak (lásd a 16. ábrán), és az így kialakult nyitott talajfelületeket köti össze a Wood Line vonala. Presidióban egy helyen található Goldsworthy legtöbb alkotása, a Wood Line-on kívül a Spire, a Tree Fall, és az Earth Wall című művei is itt kaptak helyet 2008 és 2014 között. Goldsworthy Richard Long-hoz hasonlóan a vonal motívumot alkalmazta, illetve a 'Line' sorozathoz hasonlóan a létrehozása minimális beavatkozást igényelt, hiszen már kialakításakor azzal a céllal készült, hogy nem lesz állandó része a parknak, hanem a természetes folyamatokat követve le fog bomlani.

Formálásmód

Az alkotás körülbelül 370 méter hosszan nyúlik el az erdő talajszintjén, és a helyszínen gyűjtött, lehántott kérgű vastag eukaliptusz ágakból áll. Az élő fák között kanyargó, térben is kirajzolódó vonal vezeti a látogatókat, az erdő mélyebb felfedezésére, sétára hív.

Tájjal való kapcsolat

A Wood Line igazán helyspecifikus, egyrészt a felhasznált faanyag, másrészt a formálásmód miatt. A kiválasztott eukaliptusz ágak a helyben kidőlt, vihar vagy más kár miatt megrongálódott fából származnak, így a hely szellemét magukban hordozzák. A kanyargó, fluid vonalvezetés pedig játékosan leköveti a valaha telepített ciprusok helyét, így összekötve a múltat a jelennel.

Művészi értelmezés, filozófia

A mű ezen kívül kontrasztot alkot Goldsworthy szintén Presidióban található alkotásával, a Spire-rel, mely 30 méter magas összekötözött ciprusokból áll. Míg a Spire felfelé tör és a város templomaira és a Transamerica Pyramid felhőkarcolóra reflektál, addig a Wood Line horizontálisan vezet, mint egy erdei sétány. Emellett az alkotás fontos eleme az elmúlás, a lebomlás folyamatának bemutatása, így nem csak a rövid távú időváltozás figyelhető meg - például az évszakok váltakozásával -, hanem a hosszabb távú is: a fa bomlása, a környezet változásai. Ez a változás már ma észrevehető, a 17. ábrán látható, hogy a fák egy része már elkezdett korhadni vagy betemette a talaj.

17. ábra: A Wood Line napjainkban (kép forrása: Google Maps képkivágat, Trevor Powell képe, utolsó megtekintés: 2025.08.31.)

Orly Genger – 'Red, Yellow, and Blue', Madison Square Park, New York, USA

Orly Genger New Yorkban élő és dolgozó kortárs amerikai szobrászművész. A művész 2002-ben végzett a Chicogo-i Művészeti Egyetemen, azóta pedig igen sokféle stílusban, anyaggal és technikával alkot. Rajzai, szobrai és krómozott öntött bronz installációi is vannak, de a performance art műfajában is kipróbálta már magát. Legismertebbek nagy léptékű, helyspecifikus munkái, amelyeket legtöbbször régi, leselejtezett rákászhajók köteleiből, azok aprólékos és fáradságos összekötésével alakít ki.

18. ábra: A Red, Yellow and Blue piros kötélinstallációja (kép forrása: https://orlygenger.com/wp-content/uploads/2013/10/MSP_Genger_James_Ewing-85181.png, utolsó megtekintés: 2025.07.08.)

A 'Red, Yellow and Blue' című műve 2013-ban a New Yorki Madison Square Parkban készült, 5 hónapig díszítette és tette izgalmassá a park zöld tereit. Az egymásra halmozott kötelekből készült alkotások hullámzó szoborként választják el a park tereit és alakítanak ki kis helyiségeket, így alakítva az időszakos tájképet. Ugyan az alkotás csak pár hónapig volt megtekinthető, igen sok anyag- idő és erőforrás mennyiséget igényelt az elkészítése. A teljes projekthez Genger és csapata 427 000 méter kötelel használt fel, melynek befestésére közel 13 250 liter festéket használtak, így az alkotás összességében több, mint 43 tonnát nyomott. Hasonlóan a fent tárgyalt Andy Goldsworthy műhöz, Genger alkotása is hullámzó vonalakkal alakít ki egyedi hangulatú helyeket, ám a 'Wood Line'-nal ellentétben itt mesterséges anyagokkal és színekkel, a környezetétől erősen elütő módon.

19. ábra: A Red, Yellow and Blue kék kötélinstallációja (kép forrása: https://orlygenger.com/wp-content/uploads/2013/10/MSP_Genger_James_Ewing-1645.png, utolsó megtekintés: 2025.07.08.)

A mű nem csak Orly Genger, hanem a Madison Square Park számára is áttörő jelentőségű volt, hiszen ez volt az első olyan a Parkban kiállított alkotás, amely a helyszínt elhagyva turnéra indulhatott. Az alkotás a lebontása után a keleti parton végig utazva, érintve a felhasznált kötelek származási helyét a bostoni deCordova Sculpture Park and Museum kertjében kapott helyet újra gondolva és az új helyszín adottságaihoz formálva (*INT_RED-YELLOW-BLUE1*).

Formálásmód

Háromféle színű – az installáció címének megfelelően piros, sárga és kék – összefonott kötelekből készült hullámzó formákat készített Genger, melyek szélességükben és magasságukban is változnak. A 18. ábrán látható piros kötélfonat szabálytalan, félköríves alakban helyezkedik el,

központjában egy szoliter cseresznyefával, amely a mű készítésekor pont virágzott, különleges összhatást keltve a mellette lévő piros szintömegegél. A 5. mellékleten megfigyelhető sárga színű egy kisebb facsoportot vesz körbe, melynek két vége szinte összeér, térbeli kerítést állítva a mellette lévő járdán sétálók számára. A kék színű, 19. ábrán látható alkotás a legnagyobb kiterjedésében, szabálytalan formájú, de szinte teljes kört alkot egy tisztás körül, melynek egyik részlete ellaposodik, a kötélfonatok pedig egy közösségi leülő, beszélgető teret alkotnak.

Tájjal való kapcsolat

Az alkotás helyspecifikussága mind az alakzatok elhelyezésében, mind a kötelek származási helyében megjelenik. A fonott kötelekből kialakított térfalak 3 dimenziós elemként szobákat alakítanak ki a park egybefüggő zöldfelületeiből, így látványpontokat és találkozási helyeket létrehozva. A hullámzó, váltakozó magasságú forma New York felhőkarcolóira és kisebb épületeire is emlékeztet, így reflektálva a tágabb környezetre is. A kialakításhoz szükséges anyagokat Genger az Államok keleti partjain gyűjtötte össze, és ezeket használta újra, a köteleknek új célt adva környezetvédelmi szempontból is értékessé téve az alkotást.

Művészi értelmezés, filozófia

Az alkotó által választott anyag, a leselejtezett kötél, majd annak kötése is nagy jelentőséggel bír. A kötés hagyománya magában hordozza a történetek megosztását, és az installáció erre az elképzelésre, a közös alkotásra és a kötelek történetének tovább szövésére épít. Miközben a kötés intim, otthonos és hagyományosan „feminin” tevékenységét alkalmazza, Genger nagyléptékű, monolitikus, „maszkulin” konstrukciókat hoz létre, amelyek aktívan bevonják a látogatót az alkotás közelebbi megismerésébe (*INT_RED-YELLOW-BLUE2*).

Orly Genger így nyilatkozott a projektről: „A Madison Square Parkban egy olyan művet szerettem volna létrehozni, amely léptékében lenyűgöző, mégis inkább lebilincselő, mint megfélemlítő.” (*szerző fordítása, INT_RED-YELLOW-BLUE2*). A kialakított téri szobák felfedezésre hívják a nézőt, ezen kívül megállásra és szemlélődésre is lehetőséget adnak, így egy nyugodt szigetet kialakítva a nyüzsgő városban. A mű címe és választott színei is Barnett Newman festő 'Who's Afraid of Red, Yellow and Blue?' („Ki fél a Pirosától, a Sárgától és a Kéktől”) című 4 részes absztrakt minimalista festménysorozatára reflektál, melyekben e három alapszín jelenik meg változó arányban és léptékben. A festménysorozat harmadik része a 7. mellékleten látható.

Anish Kapoor – 'Sky Mirror', Kensington Gardens, London, Anglia

Anish Kapoor indiai származású brit művész, aki a Land Art műfaján kívül a public art (köztéri művészet) és a conceptual art (konceptuális művészet) műfajában is alkot. Ma az egyik legismertebb kortárs alkotó, aki több díjat is nyert munkásságával, ezen kívül 2013-ban lovagi címmel is kitüntették a vizuális művészetekért tett szolgáltatásaiért. Műveire általában a monumentális méret, meghökkentő formák és anyaghasználat jellemző, a kezdeti biomorfikus formáktól a rozsdamentes és corten acélon át a viaszig.

Leghíresebb művei a Cloud Gate (elterjedtebb nevén The Bean, azaz a Bab) a chicogo-i Millennium Parkban, az ArcelorMittal Orbit vagy Orbit Tower kilátótorony a londoni Queen Elizabeth Olimpiai Parkban, illetve az elemzésre kiválasztott Sky Mirror.

A 'Sky Mirror' a Nottingham Playhouse színház megbízására készült 2001-ben, azóta is a Wellington Circus felőli téren található (lásd a 20. ábrán). Hat évnek kellett eltelnie az alkotás ötletének megszületésétől a 'Sky Mirror' 2001. április 27-i leleplezéséig. A Finnországban elkészített tükörfelület 921.000 fontba került, ami mai árfolyammal számolva körülbelül 422.135 millió forintnak felel meg (2025.08.31.-i árfolyam alapján), abban az időben ez volt a National Lottery által kiadott legnagyobb mértékű egy alkotásra odaítélt támogatás. Orly Genger művével párhuzamba hozható mesterséges anyagában és a városi tájhoz való kapcsolódásában, azonban a 'Sky Mirror' élettartama meglehetősen hosszabb, mint a 'Red, Yellow and Blue' című alkotásé.

Az Sky Mirror másai a világ több helyszínén is kiállításra kerültek. Megtalálható a tükör a londoni Kensington Gardens-ben (lásd a 8. mellékleten), a szentpétervári Ermitázsban, a Monaco-i Casino de Monte-Carlo előtt, illetve a portugáliai Serralves Múzeumban. 2020-ban egy 5 méter széles változat került kiállításra a Norfolkban megtalálható Houghton Hallban, a legnagyobb – 11 méter széles – tükör pedig 2006-ban került felállításra a New York-i Rockefeller Center előtt (lásd a 21. ábrán), ám ez csak egy hétig volt megtekinthető.

20. ábra: Az eredeti Sky Mirror a Nottingham Playhouse színház előtt, 2010 (kép forrása: <https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/sky-mirror-at-nottingham-playhouse-p627171>, utolsó megtekintés: 2025.07.22.)

21. ábra: A 'Sky Mirror' egy változata a Rockefeller Center előtt 2006-ban (kép forrása: <https://d32q37k5f6yh2c.cloudfront.net/media/0b/0b65109d22252536bf26123514476443>, utolsó megtekintés: 2025.08.31.)

Formálásmód

Az alkotás egy tükröződően fényesre csiszolt rozsdamentes acélból készült homorú tál, mely 6 méter széles és 10 tonnát nyom, rögzítéséhez 150 m³ betonra volt szükség. Az ég felé irányuló homorú felület visszatükrözi a környező épületeket és az eget, viszont a látszódo kép fejjel lefelé és kissé torzítva láttatja a környezetet, így sajátos érzést kialakítva a megfigyelőben (lásd a 30. ábrán).

Tájjal való kapcsolat

Ugyan az alkotás több helyen is fel volt állítva, így egy helyszínnel nincs közvetlen kötődésben, de ez nem mond ellent a helyspecifikusságának. A felépítése mozgathatóvá teszi, de a mű fő része nem a tárgy maga, hanem a tükröződés és a megfigyelt látvány, melyet a homorú felület bizonyos mértékben torzít, különös perspektívát kialakítva a néző előtt, ezt a torzított látványt bemutató rajz a 22. ábrán látható. Ennek szerves része a környezet, amely a tükörben látszódik, ilyen módon a látvány és a táj nem elválasztható, tehát nem klasszikusan a Land Art-ra jellemző módon, de az alkotás helyszínspecifikus.

22. ábra: A tükör képtorzításának ábrázoló rajza (szerző rajza, 2025.08.25.)

Művészi értelmezés, filozófia

Anish Kapoor így fogalmazott az alkotással kapcsolatban: „A Sky Mirror a földre hozza az eget, és a feje tetejére állítja a világot.” *(szerző fordítása, INT_SKY MIRROR1)*.

A tükör egyik célja az idézetnek megfelelően egy új perspektíva kialakítása a néző számára, melyben a torzulás és a fejjel lefelé látott tükröződő kép újraalkotja a világról látott képet. Másik célja a változásra való figyelemfelhívás. Ugyan ezt az alkotó nem erősítette meg, de egyes elemzők szerint a koncepciót John Constable romantikus festő tájképei ihlették. Constable-hez hasonlóan, aki hitte, hogy nincs két egyforma nap, és festményeiben a táj ezerféle arcát örökítette meg, a Sky Mirror is folyamatosan változó képet kínál a tájról, az égről és a benne élő emberekről.

A művész az alkotás 20. évfordulóján 2021-ben ezt mondta: „Ez sok szempontból egy zavarba ejtő tárgy, homorúsága nehezen meghatározható felületet és térbeli mezőt hoz létre, és itt, a városközpontban elhelyezve egy pillanatnyi interakcióra, részvételre hívja a tükörbe nézőt.” *(szerző fordítása, INT_SKY MIRROR1)*.

Nancy Holt – 'Sun Tunnels', Great Basin Sivatag, Utah, USA

Nancy Holt amerikai származású művész (végzettsége szerint biológus) igen sokféle művészeti formában alkotott, így szobrai, versei, hang- és videóalkotásai és többek között Land Art alkotásai is számottevők. Férjével, a szintén Land Art művész Robert Smithsonnal (*IV. jegyzet*) New Yorkban találkoztak egy alkotó közösségben, majd 1963-tól Smithson 1973-ban bekövetkezett korai haláláig házastársak voltak.

23. ábra: A Sun Tunnels fényképe 1976-ból
(kép forrása:

https://www.mynewsdesk.com/umea_universit/y/pressreleases/nancy-holt-retrospective-to-open-in-sweden-this-summer-3179643, utolsó megtekintés: 2025.06.01)

Holt hosszú kutatás után 1974-ben találta meg a tökéletes helyszínt a 23. ábrán látható 'Sun Tunnels' című műve kialakításához, melyet Utah állam északnyugati részére, a Great Basin Sivatagba tervezett. Az alkotás négy darab, egyenként 6 méter hosszú és 3 méter átmérőjű betongyűrűből áll, melyek egy nyitott X alakzatban helyezkednek el. Oldalukon 4 csillagkép jelenik meg befűrt lyukakként, a 9. mellékleten megfigyelhető Sárkány (Draco), Perzeusz (Perseus), Galamb (Columba) és Bak (Capricornus) rajza. A lyukakon besütő nap a gyűrűk belső falára vetíti a csillagképek mintáját, érdekes fényjelenséget hozva létre. Ez az alkotás a korai Land Art művek jellegzetességét mutatja, mivel távoli, elzárt területre készült, monumentális méretben, mesterséges anyagokból. Ez az előző példák szinte szöges ellentéte, hiszen a brutális, rideg betoncsövek élettartama összehasonlíthatatlanul hosszabb, mint a fagerendáké Goldsworthy művében, illetve elmozdíthatatlanok, nem úgy mint Richard Long 'Line' témájú műveiben.

Formálásmód

Az X alakzatban elhelyezkedő betongyűrűk csillagászatilag tájoltak, az általuk létrehozott két tengely a téli és nyári napéjegyenlőség idején a Nap pozíciójára van fordítva. Így december és június 21.-e környékén a felkelő és a lemenő Nap látványos fényjátékkal tölti meg a betongyűrűket. A fény ezen kívül még fontos szerepet kap a gyűrűk oldalán kialakított konstellációk képében is, melyek a 31. ábrán látható rajzokon figyelhetők meg.

Tájjal való kapcsolat

Az alkotás elhelyezkedésében és anyagában is nagyban kapcsolódik a környező tájhoz. Holtnak ugyan nem volt célja megalitikus alkotás létrehozása, de a 'Sun Tunnels' csillagászati tájolása és a végtelen sivatagban való helyszíne miatt is nagyban hasonlít a korábban előzményekként felsorolt őskori kőépítményekre. Anyagában ugyan a sivatag természetes eredetű, a betongyűrűk pedig mesterségesek, de a száraz, élettelen, durva szerkezet összekapcsolja a kettőt.

Művészi értelmezés, filozófia

„A sivatag hatalmasságát akartam visszahozni az emberi léptékbe.” – fogalmazott Nancy Holt az alkotással kapcsolatban *(szerző fordítása, LAILACH 2007, 58.o)*. Holt elmondása szerint a betoncsövek célja az emberi fókusz összpontosítása, hogy a végtelennek ható sivatagi táj könnyebben befogadható legyen a szemlélő számára. A gyűrűk összefogják a fényt és a tájat egy érzékelhető, kisebb képbe. Ezeken átnézve a tájkép bizonyos pontjai fókuszba kerülnek és megfigyelhetők a táj nagyságának diszorientáló hatása nélkül. Az alkotás Nancy Holt szerint elválaszthatatlan a helyszínétől, nem csak a tájolása, hanem a saját, a sivatagban eltöltött ideje és élményei miatt is. „A szavak és képek csak emlékfoszlányok a teljes műről, nem művészeti alkotások. Legjobb esetben is csak a nézőt ösztönzik arra, hogy jöjjön el és nézze meg az alkotást teljes valójában.” *(szerző fordítása; LAILACH 2007, 58.o)*. A 'Sun Tunnels' képen és a készítéséről szóló filmen is megtekinthető, de a személyesen is megtapasztalható az alkotás. A Utah Museum of Fine Arts és a Holt&Smithson Foundation *(V. jegyzet)* közreműködésével az alkotás ma is látogatható, vezetett kirándulások keretein belül és audioguide segítségével *(INT_SUN TUNNELS)*.

Walter De Maria – 'The Lightning Field', Új-Mexikó, USA

Walter De Maria amerikai származású művész, szobrász, aki minimalista és Land Art alkotásaival lett ismert. A kaliforniai Berkeley egyetemen történelmet és művészetet tanult, ahol festészet és szobrászat után az interaktív, játék-szerű alkotások és installációk fogták meg. 1977-ben alkotta meg a 24. ábrán látható 'The Lightning Field' című művét, amely Új-Mexikó egyik távoli sivatagjában található fémrudakból áll, melyek vihar esetén vonzzák a villámlást, így a fény játéka az alkotás fontos részévé válik. Nancy Holt 'Sun Tunnels' című művével szinte párhuzamos időben keletkezett, így erre az alkotásra is jellemző a már tárgyalt korai Land Art vonások nagy része, így a távoli helyszín és nagy lépték is. Holt művéhez hasonlóan a 'The Lightning Field' tervezése és előkészítése igen sok munkát és előkészületet kívánt, illetve a sivatagban mindkét példa hely jelölő szerepű és az idő- és időjárás változását szemlélteti.

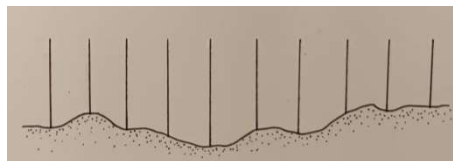
Walter De Maria a Dia Art Foudation felkérésére készítette el ezt a művet, amely nagy ismertséget hozott el számára. A 'The Lightning Field' azóta is az alapítvány gondozásában áll és az 1977-es kialakítása óta folyamatosan látogatható is (VI. jegyzet) (LAILACH 2007, 38.o) (INT_LIGHTNING).

Formálásmód:

Az installáció egy 1,6 x 1 kilométeres területen található és 400 db rozsdamentes acélrúd alkotja, amelyek egymástól 66 méterre helyezkednek el szabályos alakzatban, rácsháló szerinti elrendezésben. A projektet De Maria igen pontosan, alapos matematikai számítások alapján tervezte meg, mivel a 6-8 méter magasság közötti rudak úgy kerültek kihelyezésre, hogy a csúcsuk pontosan ugyanolyan magasságban van, a terepfelszín változásainak ellenére (lásd a 25. ábrán).

24. ábra: Walter De Maria: The Lightning Field, Új-Mexikó, 1977 (kép forrása: <https://publicdelivery.org/walter-de-maria-lightning-field/>, utolsó megtekintés: 2025.05.11.)

25. ábra: Az acélrudak a terep egyenetlenségéhez igazítását ábrázoló rajz (szerző rajza, 2025.08.25.)

26. ábra: A Lightning Field vihar közben (kép forrása: https://gagosian.com/media/images/quarterly/light-lightning-wonder-reactions-walter-de-marias-lightning-field/8R_QO4_311cf_2400x2400.jpg, utolsó megtekintés: 2025.05.11.)

Tájjal való kapcsolat:

A 400 acélrúd elrendezése és anyagának ridegsége és mesterségessége ugyan ellentétben áll a környező tájjal, de nem zavarja meg a harmóniáját. A rudak szinte beleolvadnak a tájba, egyedül a rajtuk megtörő fény és a beléjük csapó villám emeli ki a helyzetüket (lásd a 26. ábrán). A villámok ilyen módon való megfogása a helyszínt kiemeli a környezetéből, de hozzá is köti azt, mivel a viharok a sivatag sajátosságai, kapcsolódó jellemzői.

Művészi értelmezés, filozófia:

Walter De Maria a Land Art egyik alaptörvényét fogalmazta meg az alkotással kapcsolatban, amikor így nyilatkozott: „A táj nem hátttere, hanem része az alkotásnak” (*szerző fordítása; TUFNELL 2006*) A mű a természeti elemek változatosságát és erejét helyezi a középpontba: az acélrudak erdeje a nap minden szakában, illetve különféle időjárási viszonyok között más-más képet mutat. A felkelő vagy nyugvó nap fénye, a vihar esetén beléjük csapó villám vagy a közöttük átsüvítő szél kiemeli a hely egyedi

atmoszféráját és rámutat a természet alkotó és romboló munkájára, annak tűnő szépségére. A közelben kialakított, 27. ábrán látható kabinban megszállva az alkotás megfigyelhető személyesen, ám a látogatás a helyszín elzártsága miatt és De Maria külön kérésére csak maximum 6 fős csoportokban, 24 órás időintervallumra lehetséges, előre foglalással. Az elzárt kabinban töltött idő és a kis csoporttal kialakult kapcsolat is mind a mű befogadásának részét képezi.

27. ábra: Az alkotás látogatására épített kabin, ahol a megfigyelésre szánt időt lehet eltölteni.

(kép forrása:

https://web.archive.org/web/20160916223210i_m/http://accessibleartny.com/wp-content/uploads/2010/09/img_0798.jpg, utolsó megtekintés: 2025.05.11.)

Christo & Jeanne-Claude – 'Valley Curtain', Grand Hogback, Rifle, Colorado

Christo Vladimirov Javacheff bolgár származású festő és szobrászművész, és felesége a marokkói származású Jeanne-Claude Marie Denat alkotják az a művész párost, akik a Land Art és a public art műfajában méltán lettek ismertek. A csak keresztneveiken ismert házaspár munkáit a monumentalitás jellemzi, szabadtéri alkotásaik egy-egy épület vagy nagyobb tárgy becsomagolásával igen meglepők. A becsomagolást, mint művészi

28. ábra: A 'Valley Curtain' fényképe (kép forrása: <https://christojeanneclaude.net/life-and-work/>, utolsó megtekintés: 2025.06.13 (amely egészen véletlenül az alkotó páros születésnapja is))

önkifejezést Christo már 1958-ban elkezdte, először kisebb tárgyakkal saját stúdiójában, majd 1961-ben a Köln-i kikötőben olajos hordók becsomagolásával megalkották az első közös, már publikus alkotásukat 'Dockside Packages and Stacked Oil Barrels' címmel. Rengeteg alkotásuk sajnos nem került megvalósításra a közösségi helyszínek engedélyének hiányában, de még így is igen sok ismert és meghökkentő művük került elkészítésre, mint például a 'Wrapped Coast', ahol egy Sydney közeli tengerpartot csomagoltak 92 200 négyzetméter anyagba 56,3 kilométer kötél felhasználásával 1969-ben. (VII. jegyzet)

A 'Valley Curtain' című alkotásuk 1970 és 1972 között készült el hosszas tervezés után a Colorado állambeli Grand Hogback völgyében. Az előző két említett példához hasonlóan a korai Land Art korszakában és annak jellemzőivel készült ez a monumentális alkotás is, mely egy 381 méter széles narancssárga nejlon függöny volt a völgyet alkotó két hegyoldal között kifeszítve, lekövetve a völgy topográfiáját (lásd a 28. ábrán).

Az alkotás tervezése, előkészítése és a helyszínen való összeállítása is igen sok munkát igényelt. 1970-ben kezdődtek a logisztikai és tervezési munkálatok (lásd Christo tervét a 29. ábrán), sajtókonferenciákkal, területi engedélyek megszerzésével, illetve kizárólag erre a projektre megalapított szervezet segítségével (Valley Curtain Corporation) a kivitelezéshez szükséges pénz megszerzésével. 1971-ben ugyan az elkészült függönnyt felszerelték, de egy technikai probléma miatt hamarabb kinyílt, mint kellett volna, a belekapó erős szél elszakította és tönkretette. Végül 1972-ben elkészült az alkotás, monumentalitását a kialakításhoz szükséges paraméterek is tükrözik: 417 méternyi, összesen 61 tonnás súlyú acélsodrony, illetve 864 tonnányi betonlap tartotta a 12 780 négyzetméternyi anyagot. Ugyan az időjárás miatt az alkotás csak 28 óráig lehetett látható, arányaiban hatalmas erőforrás mennyiséget igényelt az elkészítése (INT_VALLEYI).

Ez a mű volt Christo és Jeanne-Claude egyik legnagyobb szabású műve, a legrágább, illetve az első olyan, amelyhez építőmunkások és szakemberek segítségére volt szükségük. A tervezésről és a munka folyamatáról rövidfilm készült 'Christo's Valley Curtain' címmel Albert és David Maysles rendezésében, melyet 1974-ben Akadémiai díjra jelöltek is a legjobb rövid dokumentumfilm kategóriában (*INT_VALLEY1*).

Formálásmód

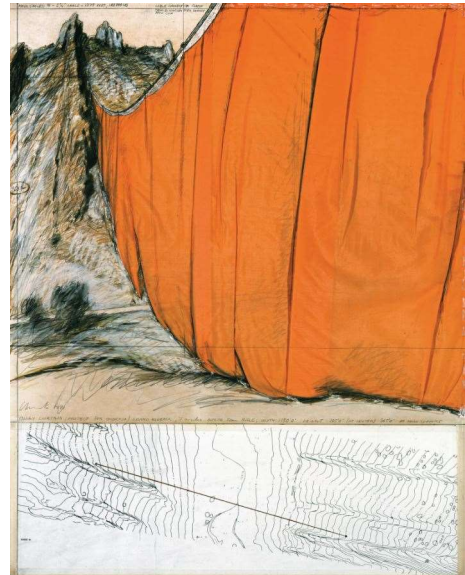
Az alkotás 12 780 m² narancssárga nejlon anyagból készült, melyet erős sodronykötelek tartanak kifizítve a völgy két oldala között. A függöny alját 27 helyen lehorgonyozták, így kifizítve és érdekes, hullámzó felületet adva annak, továbbá egyes helyeken a vizuális teljesség érdekében még plusz „alsó szoknyát”, egy ráadás réteg narancssárga anyagot is kapott a felület.

Tájjal való kapcsolat

A függöny mesterséges anyaga ugyan ellentétben áll a környezettel, de a narancssárga szín választása nem csupán esztétikai indokú volt. Egyrészt ugyan a világító szín már távolról észrevehetővé teszi az alkotást, ugyanakkor különleges harmóniát is alkot a hegyoldalak sárgás-szürke szikláival. Másrészt a Colorado szó eredete a spanyol vörös, narancsos színből ered, ami így még egy kapcsolódási pontot ad a helyszínnel. A függöny hossza is a tájhoz illeszkedik, mivel szabása úgy lett kialakítva, hogy lekövesse a völgy domborzatát (*LAILACH 2007 34.o.*).

Művészi értelmezés, filozófia

Christo szerint a becsomagolás, a lefüggönyözés figyelemfelhívó hatású, az eltakarással egyszerre sejtet, de meg is lep, például egy-egy helyszín, épület vagy objektum hirtelen „láthatatlanná tételével”. A választott anyagok (textil, újrahasznosított nejlon) és a technika az alkotások rövid élettartamára utalnak, ami azért fontos, mert bár a művek nem élvezhetők sokáig, de a hatásuk megmarad, Jonathan Henery, Jeanne-Claude unokaöcse szavaival élve „nem csak az emberekre, hanem a tájra is hatnak az installációk. (...) Bekerülnek a kulturális tájképbe a következő pár generáció számára.” (*szervő fordítása, INT_VALLEY2*).

29. ábra: Christo rajza, illetve a függöny egy topográfiai térképen való tervezett helye (kép forrása: <https://christojeanneclaude.net/artworks/valley-curtain/>, utolsó megtekintés: 2025.06.13.)

Herbert Bayer – 'Mill Creek Canyon Earthworks', King County, Washington, USA

Az előző példákhoz hasonlóan Herbert Bayer osztrák származású, később főleg Amerikában alkotó tervezőgrafikus, festő alkotása is nagy léptékű, sok munkával járó projekt. Bayer nem vallotta magát Land Art művésznek, ám művei Land Art szemlélettel, a korai Land Art fénykorában készültek. A Bauhaus iskolájában tanult, reklámokat tervezett Berlinben 1938-ig, amikor az Egyesült Államokba emigrált, ahol kiállításrendezéssel és katalógusok grafikai tervezésével foglalkozott. Így került a Colorado állambeli Aspenbe, ahol megalkotta első föld-művét 'Earth Mound' címmel, amely az 1968-as 'Earthworks' kiállításba is belekerült, így beírva magát végérvényesen is a Land Art művészek sorába. 1979-ben megnyerte a Kent városa által kiírt pályázatot a Mill patak partjának rendezésére, amely a 'Mill Creek Canyon Earthworks' nevet kapta (a korabeli állapot képét lásd a 10. mellékleten). A tervezett park az 'Earth Mound' formájára készült, földből készült formákkal, a szárazföld és a víz játékával, illetve a meglévő természeti adottságok tiszteletben tartásával teszi bejárhatóvá és árvízmentessé a patak partját.

30. ábra: Herbert Bayer gyűrűs tava a Mill Creek Canyon Earthworks parkjában (kép

forrása: <https://www.historylink.org/File/20655>, készítésének ideje: 2008, utolsó megtekintés: 2025.05.12.)

A park kialakítása nagy mértékű beavatkozást igényelt, mind a földmunka mennyisége, mind a tervezés és kivitelezés időtartama miatt. Ezen kívül - mivel a park árvízvédelmi célokat is szolgál - tervezésekor a vízjárás szempontokat is figyelembe kellett venni. Például a 30. ábrán látható gyűrűs tó a Mill patakba kötődik, vizének szintje kapcsolatban áll a patak vízszintjével, annak szabályozásával a tó mérete, a benne elhelyezkedő gyűrű is a víz ideális folyása szerint került megtervezésre (*INT_MILL CREEK CANYONI*).

31. ábra: Képregényrészlet a Mill Creek Canyon and Earthworks Framework Plan tervéből. (kép forrása:

https://www.engagekentparks.com/millcreek-and-earthworks-framework-plan/news_feed/mill-creek-canyon-and-earthworks-framework-plan-2, utolsó megtekintés: 2025.05.12.)

A 'Mill Creek Earthworks' park ma is látogatható, kialakítása óta többször került felújításra, 2008-ban nevezték ki Kent első történelmi emlékhelyének. 2022-ben indult egy átfogó, a patakot

és területét összekapcsoló fejlesztési terv kialakítása, melyet 2024 februárjában fejeztek be. Ennek részét képezi a város parkjain átívelő zöldfolyosó kialakítása, ebbe integrálva a Land Art parkot is. A dokumentáció részét képezi a szakmai tartalom mellett egy többoldalas képregény is, ahol a szereplőket követve bemutatásra kerül a park és az elkövetkezendő lépések, célkitűzések. A 31. ábrán látható példaként hozott részleten megfigyelhető a park földformáinak árvízvédelmi szerepe (*INT_MILL CREEK CANYON2*).

Formálásmód:

A park formái nagyrészt természetes anyagokból, földből és az őket fedő gyepből állnak, de ezen kívül fa és kő elemek is megtalálhatók. A földépítmények egyszerre fluidak, természetesek és geometrikusak is, több helyen megjelenik a kör alak, illetve ennek térbeli változatai, a gyűrűs, félgömbös, kúpos töltések, víztestek. A parkon átívelő kacskaringós utak a földformák szintbeli felfedezésére invitálnak, míg a központi kilátópontról és a hozzá vezető fahídról a formák háromdimenziós jellege is megfigyelhető. Bayer kézzel készített terve a 32. ábrán látható.

32. ábra: Bayer tervrajza a parkról, 1979. március 20. (kép forrása: <https://www.historylink.org/File/20655>, utolsó megtekintés: 2025.05.12.)

Tájjal való kapcsolat:

A kialakított formák látképi és funkcionális szempontból szervesen kapcsolódnak a tájhoz. Bayer kiemelte: „ezek a viszonylag egyszerűen formált területek fokozatosan beleolvadnak a környező tájba. A parkhoz adott művészi tervezésű elemek szoborszerű, térbeli formákként az élmény növelését szolgálják, felhívják a figyelmet a nap és az árnyékok, az évszakok változására, és hogy a természet elemei a design elemeiként is felhasználhatók” (*szerző fordítása, LAILACH 2007, 30.o.*).

Művészi értelmezés, filozófia:

Herbert Bayer célja volt a forma és a funkció összekapcsolása művészi keretek között. A park avatójára írt szövegében így nyilatkozott róla: „míg korábbi földmunkáim elsősorban a szobrászat, mint művészet kérdéseivel foglalkoztak, a Mill Creek földformáinak határozott célja és funkciója van. (...) A pozitív és negatív háromdimenziós testek, fény és árnyék, felszíni textúrák, víz, mozgás, hanghatások, vagyis röviden a szobrászművészet jellemzői miatt igazán megnyugtató a park felfedezése.” (*szerző fordítása, LAILACH 2007, 30.o.*).

Michael Heizer – 'Effigy Tumuli', Buffalo Rocks, Illinois

Michael Heizer amerikai festő, szobrász és Land Art művész. A tájművészet előtt festéssel foglalkozott, már itt elkezdett kibontakozni a későbbi stílusa, amely a tömegekkel, üres terekkel és az ezek között létrejött kapcsolatról szólt. Különleges formájú vásznakkal kísérletezett, ez vezette el a térbeli alkotáshoz. Első áttörő munkája a 'Double Negative' 1969-ben készült el Nevada államban, ahol 240 ezer tonna követ mozgatott el a sivatagban, hogy kialakítson két különálló, de egy vonalat alkotó árkot.

33. ábra: Az Effigy Tumuli harcsájának képe 1985-ből (kép forrása: <https://www.nevadaart.org/art/collections/the-altered-landscape-carol-franc-buck-collection/0644bd54-c875-4919-a8db-7651dfab238a/> , utolsó megtekintés: 2025.05.31.)

Az 'Effigy Tumuli' az Illinois állambeli Buffalo Rock magaslatán található. A terület az 1930-as években nyíltszíni szénbányászat folyt itt, ami a tájat és a talaj összetételét nagy mértékben megváltoztatta, mérgező és savas anyagok kerültek bele, ami miatt a helyi flóra és fauna teljesen kiszorult innen. A bányászat befejezése után a terület kopáran maradt, egészen 1977-ig, amikor egy állami támogatás lehetővé tette a terület rekultiválását. Egy közvetlen felkérés folyamán jutott a munka Heizerhez, mivel az eredetileg felkért Isamo Noguchi nem vállalta el a tervezést. A cél a használatlan terület közparkká alakítása volt, melyet a művész a helyi jellemző állatfajok földszobrokként való megjelenítésével tett. Heizer munkáját Herbert Bayer 'Mill Creek Canyon'-beli projektjével a monumentalitás és a földépítmények alkalmazása köti össze, valamint a formavilágon túl a Land Art tájépítészeti, közel funkcionális használata. Az alkotás a feladat nagysága miatt igen sok munkát igényelt. Az elhagyatott és kopár bányafelszín élhetővé tételére először a savas talajt kellett semlegesíteni, amit mésztérítéssel értek el. A terület kiegyenlítése, a földalakzatok kialakítása sok tervezést, majd kézi és gépi erőforrást igényelt.

A park az 1985-ben megtörtént átadása után az Illinois állambeli hatóságok fenntartásába került, de sajnos a megfelelő kezelés hiányában a szobrok állapota egyre csak romlott. Mára sajnos már felismerhetetlenek az állatok formái, csak gyepes, cserjés foltok és dombok láthatók a területen.

Formálásmód

Heizer terve alapján 5 nagyméretű földszobor készült, melyeket Buffalo Rock helyi endemikus állatai inspiráltak. A szobrok egyenként 3-6 m magasak, szélességük és hosszuk 100 és 250 méter közötti, a leghosszabb szobor eléri a 706 métert. Az öt állat – harcsa (lásd a 33. ábrán), kígyó, béka, teknős és molnárpólya – formája leegyszerűsített, teljes mértékben földből készült és méretük miatt csak a magasból láthatók teljesen, a földön közöttük sétálva csak a tömegük észlelhető.

Tájjal való kapcsolat

A projekt kialakításakor cél volt, hogy a szobrok ne szoborpark-szerűen álljanak a területen, hanem szervesen beépüljenek a tájba és a környezetbe. Ezt segíti egyrészt az anyaghasználat, másrészt a földformák egymástól viszonylag távoli, természetes, szabad elrendezése, amelyet a művész fényképek és topográfiai térképek segítségével alakított ki. Ezen kívül a növényzet terjedésével, a dombokat benőve azok egészen beleolvadnak a táj szövetébe. Az állatok elhelyezkedése a 11. mellékleten látható térképen figyelhető meg (*INT_EFFIGY*).

Művészi értelmezés, filozófia

Heizer inspirációja az indián figurákon és ceremoniális földépítményeken alapult, de a formák kialakításán és alakján észrevehető a Nazca vonalakra jellemző egyszerűség és lényegre törés is. A hatalmas földtömegek és a megformálás kapcsán így nyilatkozott Heizer: „Leginkább a fizikai tulajdonságok, a sűrűség, térfogat, tömeg és tér érdekel” (*szerző fordítása; LAILACH 2007*). Ezért alakította ki ilyen módon a dombokat, hogy a látogató átsétálva érezhesse a körülötte lévő föld mennyiségét, méretét, de a formákat csak elképzelhesse. Így a parkot bejárva fejben rakja össze egészé a kis képeket (*LAILACH 2007, 56.o*).

Charles Jencks – 'The Crawick Multiverse', Dumfries and Galloway, Skócia

Az utolsó Land Art példa átvezető szerepű lehet a dolgozatban következőleg tárgyalt témával, a szoborparkokkal. Buccleuch hercegének felkérésére tervezte Charles Jencks amerikai származású tájépítész és Land Art művész a 'Crawick Multiverse' névre keresztelt nagyszabású projektet, mely nem is igazán egyedül álló Land Art, hanem teljes Land Art park, egy Land Art célú, művészi célú tájépítészeti alkotás. Az 'Effigy Tumuli' történetéhez hasonlóan az 55 hektáros terület 1980-ig nyílt felszíni fekete kőszénbánya volt, de a bánya nem adott elég szemet, a termelést leállították. A herceg, aki a terület tulajdonosa, 2005-ben kereste meg Charles Jencks-t a tájseb rekultiválására. Jencks meglátta a potenciált a bánya hullámzó terepében, így 2012-ben megindult a park létrehozása. A park összekapcsolja az űr, a csillagászat és a kozmológia témáját a kialakított utakon és terepformákon keresztül, melyek között megjelennek galaxisok, csillagok, üstökösök és fekete lyukak. A terepalakzatok teljes mértékben a helyszínen talált anyagokból földből és helyben bányászott kövekből készültek, így a parkon keresztül összekapcsolódik a tudomány, a művészet és a tájépítészet esszenciája.

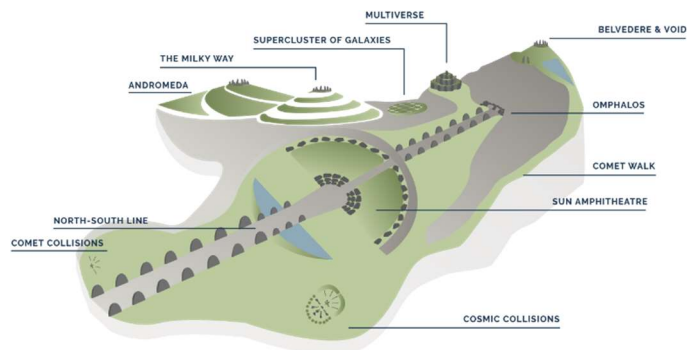
34. ábra: Az Androméda és a Tejútrendszer spirális földpiramisa a Crawick Multiverse területén (kép forrása: <https://www.crawickmultiverse.co.uk/explore/landforms/andromeda-and-the-milky-way/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)

Formálásmód

Charles Jencks igen változatos formavilágot álmódott meg, amely az ő alkotói stílusára jellemző fluid, folyékony, mozgalmas formákat használ (lásd a 34. ábrán). Föld- és kőépítmények alkotják Jencks multiverzumát, melyek a dolgozatban előzményként hozott formákhoz, a piramisokhoz, illetve a megalitikus építészet alakzataihoz nyúlnak vissza.

Tájjal való kapcsolat

Heizer munkájához hasonlóan a táj rekultivációja volt a cél ebben az esetben is. Így a hasonló alaphelyzetből adódóan szoros kapcsolat áll fenn az alkotás és a táj között. A bánya emlékei fellelhetők a park és építményei teljes egészében, így például a felhasznált különböző méretű sziklák a helyszínről származnak,

35. ábra: A Crawick Multiverse terepformáinak térképe (kép forrása: <https://www.crawickmultiverse.co.uk/explore/landforms/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

illetve a felszín adottságaival (bányászat által kialakult kráterek és dombok) együtt dolgozva alakult ki a végleges forma.

Művészi értelmezés, filozófia

Charles Jencks számára a különböző rétegek, léptékek és korok összekapcsolási kulcsfontosságú volt a tervezés során. A projektről rövidfilm is készült, melyben kifejtette, hogy a múlt és a jelen tudását és érzékelését szerette volna megjeleníteni egy nagy léptékű, természetes alkotásban. Így fogalmazott: „Mindaz, amit tudunk egy metafora, mindig egyféle analógiát használunk. És ezt próbálok tenni a tájban is. (...) Egy kozmikus tájat szerettem volna alkotni, ami elhoz minket a jelenbe.” *(szerző fordítása; INT_CRAWICK2)*.

A 35. ábrán tanulmányozható a park összes terepformája és azok nevei. A 44. ábrán látható Androméda és Tejútrendszer spirális földpiramisként jelenik meg, hasonlóan a piramis formán alapul a Multiverzum sziklákkal támogatott emeletes terepépítménye. Igen érdekes földalakítás a Szuperhalmazt jelképező, gyepvel borított, hullámzó forma is, mely a már említett piramisok között kapott helyet. A park tengelyét az Észak-déli vonalat képző sétány, illetve az erre felfűzött Amfiteátrum alkotja, amely a félköríves mesterséges tóra néz le. A fő sétány a kilátóponthoz (Belvedere) vezet, illetve a hozzákapcsolt kisebb homorú, vízzel telt terepformához (Void, azaz Világűr), ahonnan a helyszín egésze belátható *(EU-TÁJ 2008; INT_CRAWICK1)*.

Szoborparkok

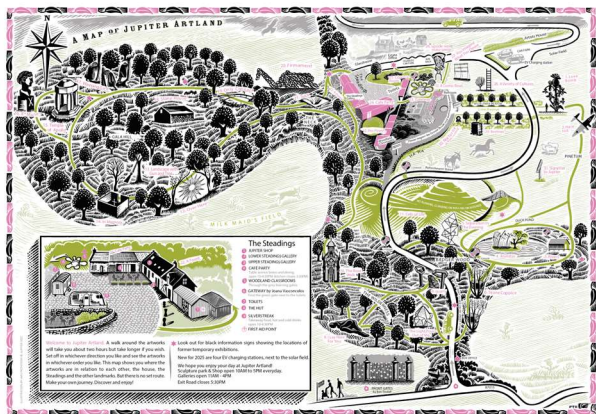
A tájépítészet és a művészet határterületére sorolhatók a szoborparkok, melyek szabadtéri „nyitott, keretek nélküli” múzeumként funkcionálnak, így fő céljuk a művészet, az alkotások bemutatása. A nevükből kiindulva ezek a parkok főleg szobrok számára alakultak ki, de napjainkban változatos állandó és időszakos installációk is helyet kapnak, melyek közé a Land Art is tökéletesen illik. Ezek a Land Art alkotások legtöbbször megbízás alapján készülnek, és ezáltal a parkon belüli helyszínhez közvetlenül kötődnek, esetenként a tágabb tájra reflektálnak, így helyspecifikusak. A példaként említett projektek célja elsődlegesen a művészet, helyspecifikus alkotások bemutatása, melyek megtekintése immerzív élményt ad a látogatóknak. Az előbb bemutatott 'Crawick Multiverse' teljes parkon átívelő tematikájával ellentétben a szoborparkokon belüli művek egymáshoz nem, vagy csak ritkán kapcsolódnak, így a tájhoz köthetők csak helyspecifikusság szempontjából. Fontos megemlíteni, hogy ugyan a példaként hozott szoborparkok mindegyike esetében a művészeti alkotások bemutatása az elsődleges cél, a műalkotásokhoz való eljutást, az úthálózatot, illetve a parkok környező zöldfelületi infrastruktúráját tájépítészek bevonásával alakítják ki.

Jupiter Artland, Edinburgh, Skócia

Tulajdonos: Charles Jencks, London

Kialakítás: 2012-2015

Az Edinburgh külvárosában elhelyezkedő 'Jupiter Artland' nevű szoborparkot Robert és Nicky Wilson műgyűjtők alapították 2012-ben. A 48 hektáros területen több, mint 30 állandó, helyspecifikus műalkotás és rengeteg időszaki kiállítás és program található. Több feltörekvő és befutott művész alkotásai láthatók a területen, így a 'Crawick Multiverse' esetében már említett Charles Jencks méltán ismert 'Cells Of Life' című nagyszabású műve, rajta kívül Phyllida Barlow, Christian Boltanski, Anish Kapoor és Antony Gormley művei is megtalálhatók. A park küldetésének tartja a művészeti nevelést, így a skóciai iskolás csoportok ingyenesen látogathatják a szabadtéri múzeumot. A 36. ábrán látható a park térképe, melyen egyedi stílusú rajzok segítségével figyelhető meg az alkotások (*INT_JUPITER-ARTLAND1*).

36. ábra: A Jupiter Artland térképe (kép forrása: <https://www.jupiterartland.org/jupiter-artland-map/>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

Peter Liversidge kortárs brit művész alkotói stílusát nehéz pár szóban jellemezni. Szinte az összes médiumban alkot, grafika, festészet, fényképezés, filmezés, élő performanszok és installációk mellett „ötlettárat” is készít. Ilyen ötlettárat készített a 'Jupiter Artland' számára is 2008. december 1. és 2009. január 31 között 'Jupiter Proposals' címmel, melyben 130 installáció javaslatát írta le a park területére tervezve. Ebből a hatalmas mennyiségű anyagból végül 3 mű valósult meg, a többi csak könyv formájában kiadásra került, de ez a 3 mű között volt a példaként választott '**Winter Shadow**' is. Az alkotás az ötlettár 47. javaslatát volt, Liversidge így írta le: „Szeretném télen kijelölni egy fa árnyékát a Jupiter Artland-ben. Az árnyék formáját fekete Queen of the Night' tulipánokkal ültetném be, hogy tavasszal a tél árnyéka még mindig a fűben legyen.” (szerző fordítása, *INT_WINTER-SHADOW*). Így készült el 2009 telén holdfény segítségével a fa árnyékának kirajzolása, a tulipánok pedig 2010 tavasza óta minden évben virágoznak is (lásd a 37. képen). Ez a mű a Land Art nagyon egyedi és kreatív példája, hely- és időspecifikussága vitathatatlanul Land Art-tá teszi (*INT_WINTER-SHADOW*).

37. ábra: Peter Liversidge 'Winter Shadow' című alkotásának légifelvétel (kép forrása: <https://cdn.jupiterartland.org/wp-content/uploads/2024/03/178-21.jpg>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

Shane Waltener brit művész egyedi, szálak anyagokkal készült természetközeli munkáiról ismert. Műveit kül- és beltéren is kiállítja, melyek hagyományos technikákkal, szövással, fonással, horgolással vesszőből, fonalból, kötelekből készülnek. A művész legújabb projektjei egyre inkább a részvételen alapulnak, művészeket, látogatókat, nézőket és közösségi csoportokat von be a műalkotások elkészítésébe, melyeknek így nem csak a helyszín, hanem a közös történet is része lesz. A 38. ábrán látható '**Over Here**' című alkotása a park két fája közé készült, összefonott damilból, a shetlandi csipketechnikát alkalmazva hozott létre Waltener egy áttetsző, több színben játszó, közepén lyukas hálót. A mű közepén átnézve kilátás nyílik a környező mező panorámájára, így a háló egyfajta térképpé, tájékozódási eszközzé válik, amely a környező táj egy darabjának sajátos élményét nyújtja. Waltener szerint az alkotás „a hely lényegének megragadása és annak folyamatosan változó lenyomatának keretezése” (szerző fordítása, *INT_JUPITER-ARTLAND2*) Anyaghasználatában és technikájában igen hasonlít a mű Orly Genger 'Red, Yellow and Blue' című alkotására, míg a táj részletének kiemelésében akár Nancy Holt 'Sun Tunnels' című munkájával is párhuzamba hozható (*INT_OVER-HERE*).

38. ábra: Shane Waltener 'Over Here' című alkotása (kép forrása: <https://www.shanewaltener.com/installations/21/03.P1010795sml.jpg>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

Gibbs Farm, Kaipara Harbour, Auckland, Új-Zéland

Tulajdonos: Alan Gibbs, Auckland

Kialakítás: 1991 – napjaink

A Gibbs farm Auckland-től 47 kilométerre északra helyezkedik el a Kaipara Harbour (Kaipara öböl) közelében. A 400 hektáros terület Alan Gibbs Új-zélandi üzletember privát gyűjteménye, melyet a közönség számára bizonyos időközönként megnyit látogatásra. Az 1991 óta egyre bővülő kollekció között Új-zélandi és külföldi művészek alkotásai láthatók, melyek a tulajdonos megbízására készültek.

A park elhelyezkedése igen egyedi, hiszen a Kaipara Harbour öt folyó és több száz patak torkolata által alkotott összetett deltarendszer. A földrajzi és vízrajzi összetettségének köszönhetően látványában és élővilágában is igazán változatos, így különleges fizikai és eszmei háttérként szolgál Gibbs művészeti gyűjteményének (*INT_GIBBS2*). A dolgozatban már említett Andy Goldsworthy és Anish Kapoor mellett számos neves művész, többek között Sol LeWitt, Gerry Judah, Richard Serra és Zhan Wang alkotásai tekinthetők meg. Ezek mindegyikére jellemző a helyspecifikusság mellett a monumentalitás és a kortárs szemléletmódú anyaghasználat és formaalkotás. A parkban található alkotások közül Maya Lin 'A Fold in the Field', Russell Moses 'Kaipara Waka', illetve Neil Dawson 'Horizons' című alkotását emelném ki (*INT_GIBBS1*).

Maya Lin amerikai építész tervező, szobrász, nagy léptékű environmental art alkotásairól, építészeti munkáiról és emlékműveiről ismert. Leghíresebb projektjei a washingtoni vietnami veteránok emlékműve, melyet mindössze 21 évesen tervezett, a Yale egyetem végzős hallgatójaként, illetve a 'Wave Field', mely egy másik szoborpark, a Storm King Art Center számára készült, és a víz mozgását és fluiditását jeleníti meg a gyepes földformák által (*INT_MAYA-LIN*). Az 39. ábrán látható '**A Fold in the Field**' is hasonló földépítmény, Lin legnagyobb léptékű munkája, mely 2013-ban készült el. Az alkotás 105 000 m³ földből készült és 29 265 m²-en helyezkedik el. Az öt változó méretű, formájú és lejtésű hullámforma a helyszínre reagálva a tenger hullámait és partvonal alakítását idézi, miközben absztrakt formájával ki is emelkedik a környezetéből (*INT_FOLD-IN-THE-FIELD*). A mű párhuzamba hozható Herbert Bayer már említett 'Mill Creek Canyon Earthworks' című munkájával, hiszen mindkét projekt igen nagyszabású, földformákkal dolgozik és a természet ereje, a környezettudatosság kulcsfontosságú filozófiai háttere.

39. ábra: Maya Lin 'A Fold in the Field' című alkotása (kép forrása: <https://www.mayalinstudio.com/art/a-fold-in-the-field>, utolsó megtekintés: 2025.10.07.)

Russell Moses Új-zélandi festő, grafikus, keramikus és szobrász, nagy méretű kerámia szobrairól és újrahasznosított anyagokból készült alkotásairól ismert. 1995-ben lett híres, amikor saját lerombolt stúdiója anyagaiból készített rózsafüzérek, festményeket és szobrokat. Az 40. ábrán látható **'Kaipara Waka'** a park legtöbb

40. ábra: Russell Moses 'Kaipara Waka' című alkotása (kép forrása: <https://www.gibbsfarm.org.nz/moses.php>, utolsó megtekintés: 2025.10.07.)

művétől eltérően nem monumentalitásában kiemelkedő, hanem a környezethez való kapcsolódásában, arra való reagálásában. A helyszínről származó kövekből kirakott 4x20 méteres forma a Maori kultúrában használt waka hajók formáját idézi, így emléket állítva Új-Zéland őslakosai örökségének. A hajó forma csúcsa nyugat felé áll, így irányt mutatva a közelben eltemetett Te Hemara Tauhi törzsvezér sírjához. A mű érdekessége, hogy az öbölben, a már vízzel borított részen készült, így csak apálykor látható. Richard Long alkotásaihoz hasonlóan ez a mű sem maradt fenn sok ideig fizikai valójában, de emléke és jelentősége beleivódott a táj szövetébe (*INT_KAIPARA-WAKA*).

Neil Dawson Új-zélandi festő, szobrász nagy léptékű, helyspecifikus szobraival és installációival lépett a köztudatba az 1990-es években. Public Art és Land Art alkotásai Új-Zélandon kívül Ausztráliában, Ázsiában és az Egyesült Királyságban is megtalálhatók. Legtöbb művében kulcsszerepet játszik az illúzió, illetve a játék a környező tájjal és az emberi érzékeléssel. Az 41. ábrán látható **'Horizons'**

41. ábra: Neil Dawson 'Horizons' című alkotása (kép forrása: https://www.gibbsfarm.org.nz/images/dawson/dawson_17.jpg, utolsó megtekintés: 2025.10.10.)

című alkotásában is a 2 és 3 dimenzió érzékelése alakítja ki az illúziót. Ez a fémből készült, összegyűrdött anyagot vagy papírlapot ábrázoló forma volt a park egyik legelső műve, melyet Dawson 1994-ben a terület legmagasabb pontjára telepített, így kiemelve a tájból, a művészi hatás érvényesülése érdekében. A térbeliséget a megfelelő szögből szemlélve lehet igazán jól megfigyelni, így a bizonyos helyeken áttört fémhálós anyaggal kitöltött részek távolabbinak tűnnek, azt a hatást keltve, hogy a háttérben lévő ég egy darabja gyűrődik össze. A 'Horizons' párhuzamba hozható Anish Kapoor 'Sky Mirror' című művével, mely ugyanúgy az eget emeli ki és helyezi új perspektívába, így torzítva az emberi érzékelést alakít ki sajátos hangulatot a néző számára (*INT_HORIZONS*).

Storm King Art Center, New Windsor, New York, USA

Tulajdonos: Ralph E. Ogden Foundation (művészeti vezető és kurátor: Nora Lawrance)

Kialakítás: 1960 – napjaink

New York államban New Windsor területén található a Storm King Art Center, mely a közeli, megegyező nevű hegyről kapta elnevezését. A 200 hektáros területet Ralph E. Ogden vállalkozó vette meg 1958-ban, majd 1960-ban nyitotta meg a nagyközönség számára, ahol több, Európából vásárolt szobrot állított ki. Később 13 nagy méretű, David Smith által készített fémszobor is helyet kapott, majd 1985-ben Ogden korábbi cége, a Star Expansion Company 40 hektár farmlerületet, illetve a több alkotás számára háttérként szolgáló Schunnemunk Mountain-ból 930 hektár hegyi területet adományozott a múzeum számára. A terület bővülésével egyre több alkotót kértek fel helyspecifikus alkotások elkészítésére, így a parkban számtalan neves szobrász és Land Art művész állandó vagy időszakos installációi láthatók (*INT_STORM-KINGI*).

Többek között a Gibbs Farmnál említett **Maya Lin** egyik nagyszabású Land Art munkája, a '**Storm King Wavefield**' is itt található meg. Az 1,6 hektáros területű, földhullámokat mintázó alkotás 2009-ben készült el és ez volt Lin legnagyobb alapterületű Land Art munkája. Az 42. ábrán megtekinthető, földből és gyepből készült, egyenként 3-4 méter magas hullámok a tenger hullámzását mintázzák, kialakításuk egyrészt művészi szempontból, másrészt tájrekultivációs indítékkal történt, mivel a választott terület régebben egy kavicsbánya területe volt. Maya Lin-en kívül a kialakításban részt vett Edwina von Gal tájépítész, aki a rekultivációs munkálatok megtervezésében nyújtott segítséget, és Darrel Morrison kertész, aki az alacsony környezeti behatású gyepültetési tervet hozta létre (*INT_S-K-WAVEFIELD*).

42. ábra: A Storm King Wavefield képe (kép forrása: <https://www.mayalinstudio.com/art/storm-king-wavefield>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

A szoborpark része még **Andy Goldsworthy** egyik legismertebb munkája, a '**Storm King Wall**' című alkotás is. Ugyan Goldsworthy legtöbb munkája rövid élettartamra tervezett, két állandó installációja is a szoborparkban található. Az 1997-es 'Storm King Wall' volt a művész első felkérésre készült, nagy léptékű, állandó munkája az Egyesült Államokban, mely máig a legnagyobb méretű önálló installációja a világon. Az 43. ábrán látható szárazon rakott kőfal példázza az alkotó természetalapú módszertanát, valamint a brit mezőgazdasági hagyományok hatását. Goldsworthy a brit vidék kőfalait „a táj élő részének” nevezte, és ebből inspirálódott a Storm King falának megépítésekor is. Az erdőn át kígyózó, a fákat kerülgető Storm King falat

eredetileg mindössze 230 méter hosszúnak tervezte, ám amikor az építmény elérte eredetileg tervezett végpontját egy nagy tölgyfa tövében, természetesen adódott, hogy a fal lefelé haladjon egy közeli tóig. Később ismét meghosszabbításra került a fal vonala, így az most a tó másik oldaláról emelkedik ki, és felfelé halad Storm King nyugati határáig, a New York-i állami autópályáig, összesen 694,5 méter hosszan (*INT_S-K-WALL*). 2010-

43. ábra: A 'Storm King Wall' című alkotás képe
(kép forrása:
<https://collections.stormking.org/Detail/objects/401>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

ben, a Storm King Art Center 50. évfordulójára egy másik hasonló fal került kialakításra '**Five Men, Seventeen Days, Fifteen Boulders, One Wall**' címmel, melyet egy meglévő, már omladozó falból alakított ki, az eredeti 5 angol falépítő mester segítségével 17 nap alatt. Ez a fal csak 94,2 méter hosszú, de elődjéhez méltóan a mezőn lévő fákat és sziklákat kerülgeti kigyózó vonalban, anyaga pedig a helyszínen talált kisebb-nagyobb kövekből áll.

Patricia Johanson amerikai művész a Land Art és environmental art úttörője, alkotásaiban a természettel való alkotás kulcskérdés. Art and Survival című könyvének előszavában Caffyn Kelley így ír az alkotóról: „Több, mint negyven éven át Patricia Johanson türelmesen hangsúlyozta, hogy a művészet képes meggyógyítani a Földet. (...) Művészete helyreállítja a leromlott ökológiai helyzeteket, és olyan feltételeket

44. ábra: Patricia Johanson 'Nostoc II' című alkotásának képe (kép forrása:
<https://www.artsy.net/artwork/patricia-johanson-nostoc-ii>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)

teremt, amelyek lehetővé teszik a veszélyeztetett fajok számára, hogy a városi központokban virágozhassanak.” (*szerző fordítása, INT_PATRICIA-JOHANSON*). Az 1975-ben elkészült '**Nostoc II**' volt az első megrendelésre készült mű, amelyet teljes egészében a helyszínen, kizárólag a Storm King tulajdonából származó anyagok felhasználásával készítettek. Andy Goldsworthy falaihoz hasonlóan ez az alkotás is kövekből, nagyobb sziklákból készült és a Moodna Creek ösvény közelében, egy lejtőn fekszik egy 32 m²-es területen. Teljes formája a nostoc, egy cianobaktérium molekuláris szerkezetén alapul, amely szabálytalan kör alakú elemek láncolataként jelenik meg (lásd az 44. ábrán). A 'Nostoc II' környezetérzékeny elrendezése a növényi formák és épített szerkezetek közötti kapcsolat feltárását tükrözi. A tér átfogó képe csak a szoborral való fizikai interakció révén bontakozik ki, így a látogatót sétára, felfedezésre, a tájjal való szorosabb kapcsolódásra hívja (*INT_NOSTOC-II*).

Land Art vonatkozású elemeket alkalmazó tájépítészeti alkotások

Ebben a fejezetben olyan projekteket mutatok be, ahol a Land Art-ban is alkalmazott, egy-egy jellegzetes elem vagy megformálás jelenik meg. A formavilág és anyaghasználat ezekben az alkotásokban kiemelkedően művészi jellegű, a tájra – városi vagy természeti tájra – reflektál valamilyen módon, így a Land Art-ra hasonlít, de kialakításukkor a hely funkciója, a környezetében betöltött szerepe volt az elsődleges.

Bordeaux-i Botanikus kert, La Bastide, Bordeaux, Franciaország

Tervező: Mosbach Paysagistes, Catherine Mosbach,
Párizs

Építés: 2001-2002

A kert a régi botanikus kert kiegészítéseként nyitott meg 2003-ban a Garonne folyó jobb partján, és célja az egzotikus növények bemutatásán kívül az etnobotanika közelebb hozása a látogatókhoz, valamint egyes ökológiai folyamatok ismertetése. Cathrine Mosbach tájépítész nem csak a növényekre, hanem magára a növények környezetére, a természetes tájra is felhívja a figyelmet. A klasszikus botanikus kertektől elrugaszkodva nem csak a vitrinek mögötti, elzárt bemutatás volt a célja, hanem az is, hogy a kertbe látogatók a helyi fajokat és életközösségeket is megismerhessék, ráadásul testközelből, akár azokat megérintve, ezáltal a saját felfedezéseiket is hozzátéve.

A botanikus kert központjában a természetes és kultúrtájak részletei állnak, melyek különböző formában jelennek meg. 44 parcellán a világ minden tájegységéről származó haszonnövények nőnek, származásuk szerint csoportosítva. A „természeti tájak galériájában” („*galerie des milieux*”) 11 részlet látható a Bordeaux-t övező Aquitániai-medencéből, amelyek a Land Art alkotásokban is gyakran megjelenő terepalakulatokon állnak. Ezek a különböző tájakat feldolgozó változatos magasságú és formájú elemek úgy helyezkednek el a kertben, mint a tablóba rendezett kiállítási tárgyak, viszont itt a látogatók nem csak megszemlélhetik, hanem át is sétálhatnak közöttük, ezáltal testközelből, más dimenzióból megfigyelve a tájak jellegzetességeit. A terepplasztikák felépítésében a növényzet, a talaj rétegződése és a topográfia is hűen követi az eredeti tájakét. Az 45. ábra bal oldalán öt tájrészlet található a Garonne folyó jobb partjáról, keletkezési idejük sorrendjében elrendezve, a negyedkori nedves rétségtől a mezozoikumban

45. ábra: Természeti tájak galériája, Bordeaux-i Botanikus kert, kép forrása: <https://landezine.com/the-cute-the-bad-and-the-ugly-on-urban-biodiversity-and-ecological-aesthetics/>, utolsó elérés: 2025.03.20.)

létrejött mészkő dombságig. A jobb oldali plasztikák a Garonne folyó keleti oldaláról mutat be topográfiai metszeteket, az óceánparti dűnéktől a száraz és nedves legelőkig. A kert lezárását a part menti út és a Garonne folyó felől egy egyhektáros tó, illetve a szélén kialakított tematikus vízi kert alkotja, mely a 12. mellékleten tekinthető meg (*EU-TÁJ 2008*; *INT_BORDEAUX1*; *INT_BORDEAUX2*).

Alpesi kert, ma Ausztriai Szoborpark, Graz, Ausztria

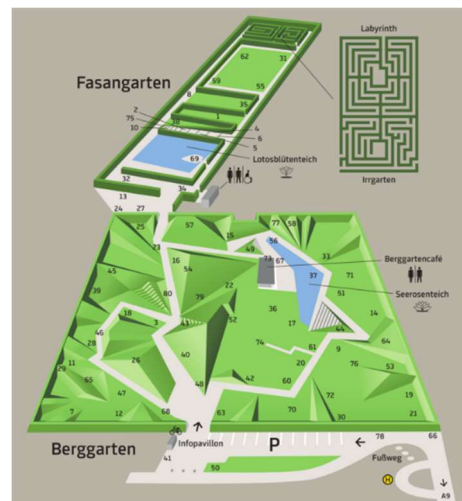
Tervező: Kienast Vogt Partner, ma Vogt
Landschaftarchitecten, Zürich

Építés: 1997-2000

Az Alpesi kert szigorú, egyenes vonalak mentén formált topográfiája egyszerre idézi meg az osztrák Alpok hegyeinek hangulatát és ad egy matematikai kötöttséget a tájnak. A 2000-ben Grazban tartott Nemzetközi Kertészeti Fesztivál egyik helyszíne volt a „Kertek a Tájban” koncepció szerint kialakított kert. A Dieter Kienast svájci tájépítész ötlete alapján épült modern tájkertet 26 gyeppiramis tagolja, melyek akár nyolc méter magasságig felnyúlhatnak (lásd a 46. ábrán). Ezen kívül a fesztiválra egy alpesi témájú botanikai gyűjtemény és egy architektonikus erdei tó is helyet kapott. A változó meredekségű gyepes háromszögek által alkotott domboldalak választják el a parkot a külvilágtól, így egy egyedi hangulatú, zárt, intim hortus conclusus kialakítva. Az erőteljesen geometrikus formák, mind a dombok, mint az útvonalvezetés és a tó esetében hangsúlyozzák az ember általi alkotottságot, és merev ritmust visznek a park topográfiájába, ennek ellenére mégis lágy és befogadható marad a kert (lásd a 47. ábra térképén).

46. ábra: Alpesi kert mai képe, Graz; Nancy Rubins: Airplane Parts and Hills című installációja (kép forrása: <https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/discover/sculptures/43-airplane-parts-hills>, utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

47. ábra: A mai szoborpark térképe, az ábrán jól látszódnak a hegyeket mintázó geometrikus terepalakulatok (kép forrása: <https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/discover/sculptures>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)

A fesztivál óta az alpesi kert a másik, szintén az eseményre kialakított kertrésszel (Fasanengarten vagy fácánkert) együtt ma kortárs szoborkertként funkcionál. Ugyan a park az eredeti kialakítás óta más funkciót kapott, de megtalálható még a szobrok háttéréként a geometrikus formázású, mesterséges terep. Ez párhuzamba hozható Michael Heizer a Land Art példánál bemutatott 'Effigy Tumuli' című művével, melyben szintén geometrikus földépitmények, tereplasztikák alakítják ki a park állatformáit (*EU-TÁJ 2008*; *INT_ALPESII*).

Diagonal Mar park, Barcelona, Spanyolország

Tervező: EMBT Arquitectes, Barcelona

Építés: 1997-2002

A Diagonal Mar park az új és modern Barcelona megtestesítőjeként épült egy egykori vasúti pályaudvar helyén. A park egy grandiózus városfejlesztési projekt részeként valósult meg, melynek keretén belül a korábbi rozsdáövezet kortárs, toronyházias lakónegyeddé alakult közvetlenül a Földközi tenger partján. A tervező EMBT

48. ábra: A parkon végigvonuló kusza csőrendszer (kép forrása: <https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/1c/e0/7a/6a/parc-diagonal-mar.jpg?w=1200&h=-1&s=1>, utolsó megtekintés: 2025.10.10.)

Arquitectes vezetőjének, Enric Mirallesnek az inspirációja egy fa volt, amely a Földközi-tengerből sarjad ki, és a város városhálózatába ágazik, így zöld oázisként szolgálva az ott lakóknak. A 13. mellékleten látható 14 hektáros park hét nagy területre oszlik, minden területet úgy terveztek, hogy más-más élményt nyújtson. A hét terület között az összekötő elem a víz, ami valamilyen formában minden területen megtalálható. A park részletei között helyet kapott egy nagy játszótér kicsiknek és nagyoknak egyaránt megfelelő játszóeszközökkel, egy víz fölé emelt sétány, egy természetközeli tó gazdag életközösséggel, emellett többfajta (burkolt és gyepes, sík és dombon elhelyezkedő) közösségi terület padokkal. A teljes projekt a fenntarthatóság jegyében készült, így mindenhol vízáteresztő burkolatot fektettek, a tengeri szél ellen a park bejáratánál erős pálmafák állnak, az öntözés minimalizálására pedig ellenálló, Spanyolországban honos fajokat telepítettek. A park teljes területén végig vonuló elem a 48. ábrán látható rozsdamentes acél csőrendszer, amely különleges formákban tekeregve kettős célt szolgál: egyrészt esztétikai, művészi adalék, másrészt víz folyik benne, ami hol párást, hol öntözésre vagy a tó vizének frissítésére szolgál. Emellett egyes helyeken nagyméretű, Gaudi stílusát idéző mozaik mintákkal borított növényültető cserepek függenek a csöveken, melyekben virágzó évelők és fűszernövények nőnek.

A Diagonal Mar park eléggé megosztó véleményeket váltott ki megépülésekor, modernsége és az elsőre kusza szerkesztése nem nyerte el minden kritikus elismerését. Ezzel szemben ez a bátor tervezés teszi ma is kiemelkedővé, és mai szemmel is modernné a helyszínt: az anyagok, árnyalatok és formák sokszínűsége, az önkényesen formált ülőbútorok és az íves csőrendszer különleges művészeti élménnyé teszik a parkot.

A park Land Art-szerű jellemzője egyrészt a szerves kapcsolódás a városszövethez, a helyspecifikusság, melyet a gondolati háttér, a fa motívum is megerősít. Formailag a fent bemutatott csőszerkezet, mely a park összes részét egybekapcsolja, illetve a tereplasztikák, dombok alkalmazása hozható párhuzamba a Land Art jellemzőivel (*EU-TÁJ 2008; INT_DIAGONAL MAR*).

Land Art-nak is beillő tájépítészeti alkotások

Ebben a részben olyan tájépítészeti alkotásokat gyűjtöttem össze, amelyek saját magukban vagy egyes részükkel külön Land Art-ként is felfoghatók, filozófiájukban és alkotói koncepciójukban a Land Art-ra hasonlítanak. A hozott példák városi tájban helyezkednek el, ezáltal a városban megszokott szociális zöldfelületi funkció (közlekedés, pihenés, találkozás) betöltésére alkalmasak, de kialakításukkor egyedi művészeti koncepció is előtérbe került.

Tilla Durieux park, Berlin, Németország

Tervező: DS Landschaftsarchitecten, Amsterdam

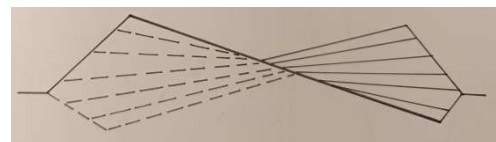
Építés: 2002-2003

Az osztrák színésznőről elnevezett park egy hosszú, keskeny zöldsáv Berlin szívében, amely a Potsdamer Platztól induló sétány mellett húzódik végig egészen a Spree folyó egyik csatornájáig. A teljes park inkább terepszobor, mint klasszikus park, mivel a négy méter magas gyephullám egy a saját tengelye körül megcsavart téglatest hatását adja (lásd a 49. ábrán, illetve az elmélet rajzát a 50. ábrán). Az egyetlen hosszú testet csak egy bevágás szakítja meg, ahol öt, 21 méter hosszú mérleghintát helyeztek el, melyek egyszerre funkcionálnak szoborként és működő játékként is. A gypeszobor lendülete így igazán érzékelhető, a hatáshoz hozzátesz még a park és a környező utak éjszakai megvilágítása is.

A DS Landschaftsarchitecten tájépítészeinek célja ezzel a formával kettős volt: egyszerre egy látványos és ötletes Land Art szerű alkotást létrehozni, amely önmagában is izgalmassá teszi a régóta használaton kívüli, volt vasúti rozsdáövezetet a város szívében. Ezen kívül a park sokrétű használhatósága és viszonylag egyszerű fenntarthatósága kulcskérdés volt, így esett a választás erre a csavart formára. A berlini lakosság körében nagy népszerűségnek örvendő zöldsáv az átadástól kezdve sok látogatót vonz, a nyári piknikezéstől kezdve a téli szánkózásig igen sokrétű használatnak ad helyet. A nagy mértékű igénybetétellel viszont problémák merültek föl - a gyepek kitaposása a frekvenciáltabb helyeken, a meredek részsűk fenntartási problémákat okoztak -, így a DS Landschaftsarchitecten 2016-ban áttervezte, úgy, hogy a terepalakulat meredekebb oldaláról is meg lehessen közelíteni a gyakrabban használt helyeket egy-egy lépcsősorral, emellett a mérleghinták karbantartására is sor került (*EU-TÁJ 2008; INT_TILLA DURIEUX1; INT_TILLA DURIEUX2*).

49. ábra: A Tilla Durieux park légifelvételen (kép forrása: <https://www.publicspace.org/works/-/project/c088-tilla-durieux-park>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)

50. ábra: A csavart formát ábrázoló egyszerűsített rajz (szerző rajza, 2025.08.25)

Katharina Sulzer Platz, Sulzer-Areal, Winterthur, Svájc

Tervező: Vetsch Nipkow Partner AG, Zürich

Építés: 2003-2004

Winterthurban az egykor lezárt Sulzer-Areal területén nagy átalakítás történt a kétezres évek elején. A régi ipari szektor a város történelmi központja és központi pályaudvara mellett található, így kihasználatlansága az 1980-as évek óta, a nehézipar belvárosból való kiszorítása után egyre inkább gondot okozott. A 16 hektáros, sűrűn beépített terület átalakítására több terv és nemzetközi pályamű született, s miután a teljes bontás lehetőségét elvetették, 2001-ben a zürichi Vetsch Nipkow Partner által kidolgozott koncepció nyert. A csoport a terület északi részének revitalizációjára helyezte a fókuszot, hogy a gyárépületek közötti területek köztérre alakítása, kereskedelmi, szociális és kulturális funkciók elhelyezése katalizálja a terület további fejlődését.

A legfontosabb akcióterület a 51. ábrán látható Katharina Sulzer Platz, egy kétszáz méter hosszú és harminc méter széles négyszögletes tér, amely keresztezi a komplexumot, és összeköti a főutat a vasútvonalak mellett futó utcával. Különböző anyagokkal és hatásokkal játszottak a tervezők, így a viszonylag egyszerű tér időszakonként más-más képet mutat. A központi felületet egy kemény kerületi betonsáv határolja, amelybe kis vasgolyókat ágyaznak. A lágy központi zónát hagyományos Netstal márga kavics borítja, préselt homokkal és acélszilánkokkal keverve, ami így színben és textúrában is elkülönül. A központi sáv északi végén három négyzet alakú, vizes medence található, amelyek az épületek homlokzatát tükrözik. A vízfelületek között egyszerű, egymásra pakolható, ötféle színű széket helyeztek el csoportosan, melyek különböző hosszúságú láncokkal vannak összekötve, így a látogatók adott sugarú körön belül mozgathatják őket. A tér déli végén megőrizték a daruk eredeti sínjeit, ezen kívül egy szoborszerű facsoportot is kialakítottak, melyeket éjszaka meg is világítanak, ezzel hangsúlyozva a kis ligetet, amely életet hoz az ipari rengeteg ridegségébe (lásd a 14. mellékleten).

A tér kialakítása és egyes elemei is külön alkotásként is felfoghatók, amelyek mind a környezettel, annak ipari jellegével, és egyszerre annak változásával is szerves kapcsolatban állnak. Mind a vízfelületek, mind a liget fái reflektálnak az idő változására, az évszakok múlására, de ezzel együtt igen szoborszerűek. Szintén szoborszerű, de interakcióra alkalmas és alkotásra, alakításra hívó elem a székcsoport, ami filozófiájában nem szigorúan a területhez kötött (bár fizikailag a láncok által igen), viszont más helyszínen ugyanúgy Land Art-ként is funkcionálhatna (*EU-TÁJ 2008; INT_SULZER-AREAL*).

51. ábra: A Katharina Sulzer Platz központi tere a székekkel (kép forrása: <https://architekturpreis.ch/archiv/2006/sulzerareal-winterthur/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

Következtetések

A példaként választott Land Art alkotásokat vizsgálva látható, hogy igen sokféle módszerrel, anyaghasználattal, erőforrás-mennyiséggel és helyszínre készülhetnek a művek. A filozófiai háttér az összes alkotás esetében meghatározza a kialakítás módját, ami a későbbi időtállóságra, a mű élettartamára utal. A tájjal való kapcsolat is sokféle módon nyilvánulhat meg, lehet ez már az alkotás anyagában is, például Andy Goldsworthy 'Storm King Wall' című művénél. Lehetséges ez a tágabb táj vagy környezet kapcsolatában, mint Anish Kapoor 'Sky Mirror' című alkotásában, vagy a tájban megjelenő természeti jelenségek miatt, mint Walter De Maria 'The Lightning Field' című művében is kialakulhat a helyspecifikusság. Ezen kívül a helyszín történetében rejlő filozófiai tartalom miatt is lehet a tájhoz kötődő a Land Art, ahogy ez a Charles Jencks által tervezett 'Crawick Multiverse'-nél látható. A Land Art természeti és városi tájban is alkalmazható, ahogy például Orly Genger 'Red, Yellow and Blue' című művénél megfigyelhető, egy városi tér érdekessé tehető egyedi művészi eszközök alkalmazásával. A szoborparkok esete pedig rávilágít, hogy a Land Art is bemutatható, ha klasszikus értelemben kiállításokon nem is, de szabadtéri múzeumokban igen.

A bemutatott Land Art alkotások véleményem szerint irányt mutatnak a művészeti ág jövőjével kapcsolatban. A kezdeti monumentális, elzárt helyeken kialakított, vagy nagy erőforrás igényű művek a mai gazdasági és szociális helyzetben csak ritkán kivitelezhetők, így az egyedi gondolati háttérrel, filozófiával rendelkező alkotások előtérbe helyeződhetnek. Ezek a kisebb beavatkozással járó, de gondolatiságában gazdagabb alkotások lehetnek figyelemfelhívó célzatúak, melyek akár egy problémára hívják fel a figyelmet, mint például Agnes Denes búzamező-akciója, vagy olyan jelenségekre, melyek mellett az ember a mindennapokban csak elhaladna, mint Peter Liversidge 'Winter Shadow' című műve.

Ezek alapján megállapítható, hogy a Land Art-nak van jövője a tájépítészetben, mind természeti, mind városi tájban. Ahogy a hozott példák is rámutattak: a művészi igény és a funkcionalitás nem egymás ellentétei, hanem társai, és ötletes, kreatív gondolkodásmóddal igazán izgalmas terek alakíthatók ki, ahogy ez például a Tilla Durieux parknál látható. Hasonló módon a tájrehabilitáció is megoldható alkotói szemlélettel, ahogy a 'Crawick Multiverse' vagy az 'Effigy Tumuli' példája mutatja: egy károsult, rossz ökológiai helyzetből különleges tereket lehet létrehozni a Land Art és a tájépítészet segítségével. Más problémákra, például az árvízmentesítésre is megoldást hozhat a tájművészet, akár Herbert Bayer 'Mill Creek Canyon Earthworks' című művéhez hasonlóan.

Összegzés

Munkám során bemutattam a Land Art keletkezésének történetét és előzményeit, melyek az alkotókat inspirálhatták, így az őskori megalitikus kő- és földépítmények, vagy az ókori piramisok és japán kertek is inspirációként szolgálhattak. Példákat hoztam nemzetközileg elismert művészekről, akik sokféle korszakban, technikával és filozófiai háttérrel alkottak. Bemutattam a Land Art amerikai születésekor készült kezdeti műveket, melyekre a monumentalitás és a távoli, elzárt elhelyezkedés jellemző, illetve modern, kortárs műveket is, melyek léptékükben, anyagukban és gondolati tartalmukban is nagyban eltérnek egymástól és korai társaiktól.

A tájépítészetben belüli összefüggéseiben elemeztem a szoborparkokat is, melyek tematikus művészeti parkként helyspecifikus alkotásaikkal a Land Art és a tájépítészet közös mezőjébe esnek. Így ugyan a klasszikus módon, galériákban nem, de a szoborparkokban, mint szabadtéri múzeumokban megtekinthetők a művek, melyek alkotói nagyobb szabadságot kapnak kreatív, helyspecifikus művek kialakítására.

Vizsgáltam olyan tájépítészeti projekteket, amelyek a Land Art-ra jellemző technikával készültek, ahhoz hasonló elemeket vonultatnak fel. Ilyen módon, a funkcionalitás mellett megjelenő művészi igénnyel kialakítva a városi tereket egyedi, izgalmas helyek jöhetnek létre, melyeket a városi emberek örömmel használnak. A példaként hozott projektek mindegyikében a művészség mellett az emberi interakcióra hívás kulcsszerepű, mely a jövő irányát meghatározza.

Következtetésként levontam, hogy a Land Art-nak helye van a tájépítészet jövőjében, mind művészeti ágként, mind a tájépítészeti projekteken. A mai helyzetben a Land Art-ot művészeti ágként vizsgálva megállapítható, hogy a mélyebb gondolati-filozófiai tartalommal rendelkező művek előtérbe helyezendők, nagyobb az igény rájuk, mint a monumentális, nagy beavatkozással járó művekre. A tájépítészetben pedig a művészetet a funkcióval ötvözve izgalmas terek hozhatók létre, melyek akár tájökölógiai problémákra, vagy tájrekultivációs feladatokra is megoldást nyújthatnak.

Függelék

- I. Jegyzet: Gerry Schum az 1969-es Land Art film után 1970-ben is rendezett egy újabb televíziós-kiállítást 1970-ben 'Land Art, Identifications' címmel. Ebben a filmben már húsz alkotó szerepelt és 50 perces volt, a művészeti alkotások nagy többségét (kettő kivételével) Schum megbízására készítették a felkért művészek. Egy harmadik film készítése is tervben volt 'Artscapes' címmel, de a csekély érdeklődés miatt ennek megszületésére már nem került sor.
- II. Jegyzet: A Szépművészeti Múzeum Agnes Denes munkáiból álló 'A logika rendszerei – a rendszerek logikája: Agnes Denes művészete' című kiállítása során is sor kerül egy időkapszula elhelyezésére, melybe a kiállítás időtartama alatt a látogatók által kitöltött kérdőív válaszai kerülnek. Ez a kérdőív Agnes Denes kérdéseit tartalmazza a kor emberéhez, mely így az emberiség gondolkodásmódjába és általános véleményébe fog betekintést nyújtani a kapszula tervezett kinyitásakor, 3025-ben. A feldolgozott témák igen sokszínűek, a jövőről, a környezetről és az életről szóló kérdéseken kívül a mai problémák feldolgozásáról szólóak is megtalálhatók a kérdőívben, amely 2024 december 12 és 2025 július 1 között érhető el a Szépművészeti Múzeum honlapján.
- III. Jegyzet: A BAM területe a park elkészülése előtt is helyet adott egy nagyszabású Land Art programnak, még pedig a dolgozatban már említett Agnes Denes 'Wheatfield' koncepciójának. Milánó városa 2015-ben meghívta a művésznőt, hogy ismétlje meg a búzaföld akciót a tervezett park helyén, újra felhívva a figyelmet a nagyváros közepén a mezőgazdaság és a természet védelmének fontosságára. A milánói búzaföld 5 hektáros lett és a termés éve alatt több száz önkéntes városi lakó segített a gondozásában. (forrás: <https://www.fondazionenicolatrussardi.com/en/mostre/wheatfield/>, utolsó megtekintés: 2025.10.11.)
- IV. Jegyzet: Robert Smithson amerikai származású Land Art művész, az egyik legismertebb Land Art alkotó, Nancy Holt házastársa. Leghíresebb műve a Spiral Jetty, melyet a Great Salt Lake tóban alkotott meg 1970-ben. A tó partján bányászott föld, sziklák, sókristályok és a tó algája alkotta spirálhoz majdnem 7000 tonna anyag került megmozgatásra és elhelyezésre a vöröses színű vízben. (LAILACH 2007)
- V. Jegyzet: A Holt/Smithson Foundation egy Nancy Holt által 2014-ben létrehozott alapítvány, amely Smithson és saját munkáinak megőrzésén és bemutatásán kívül az alapítvány hitvallása szerint „kiállításokat szervez, könyveket ad ki, művészeti megbízásokat kezdeményez, oktatási rendezvényeket szervez, kutatásokat ösztönöz és gyűjteményeket fejleszt világszerte”. (forrás: <https://holtsmithsonfoundation.org/mission>, utolsó megtekintés: 2025.06.11.)
- VI. Jegyzet: A 'The Lightning Field' kezelőjének oldalán a dolgozat készítésének ideje alatt is lehet foglalni helyet a mű megtekintésére. Meglepő módon igen kedvező áron, felnőtteknek 300, tanulóknak mindössze 100 dollárért tölthető el egy éjszaka a sivatagi kabinban, ugyan a várólista akár több hónapos is lehet. (forrás: <https://www.diaart.org/visit/visit-our-locations-sites/walter-de-maria-the-lightning-field/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)
- VII. Jegyzet: Christo és Jeanne-Claude internetes weboldalán igen sok adat és történet megtalálható, mind az alkotó párról, mind a művekről. Javaslom a 'Most Common Errors' című lapot elolvasni, ahol a házaspár stílusára jellemző humoros formában tudhatunk meg érdekességeket a művészekről és alkotásaikról (<https://christojeanneclaude.net/most-common-errors/>, utolsó megtekintés: 2025.06.13.)

Irodalomjegyzék

Nyomtatott források

1. K.BIELEFELD 1990 Kunsthalle Bielefeld, Sammlung Marzona (szerk)(1990):
Concept Art, Minimal Art, Arte Povera, Land Art, Bielefeld,
Németország
2. WEILACHER 1999 Udo Weilacher: Between Land Art and Landscape Architecture
(1999), angol fordítás: Felicity Gloth, Birkhäuser –
Publishers for Architecture, Basel, Svájc
3. LAILACH 2007 Michael Lailach: Land Art (2007), TASCHEN GmbH, Köln,
Németország
4. TUFNELL 2006 Ben Tufnell: Land Art (2006), Tate Publishing, Millbank,
London, Anglia
5. DEMPSEY 2011 Amy Dempsey: Destination Art: Land Art, Site-Specific Art,
Sculpture Parks (2011), Thames & Hudson, London, Anglia
6. EU-TÁJ 2008 Európai Tájépítészet – válogatott projektek 2000-2005
(European Landscape Architecture – Squares, parks and
promenades; recent projects) (2008), Terc Kft., Budapest

Internetes források

INT_CARNAC: <https://www.menhirs-carnac.fr/en/discover/history-of-the-alignments-of-carnac>

INT_STONEHENGE: <https://www.bbc.com/news/articles/c207lqdn755o>

INT_SILBURY: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/silbury-hill/history/>

INT_WKLB: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/west-kennet-long-barrow/history/>

INT_CROMLECH: <https://www.visitvora.net/en/almendres-cromlech-portugal/>

INT_PIRAMIS: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pyramid>

INT_EGYIPTOMI: https://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_pyramids

INT_NÚBIAI: https://en.wikipedia.org/wiki/Nubian_pyramids

INT_AZTÉK-MAJA: https://en.wikipedia.org/wiki/Mesoamerican_pyramids

INT_WHEATFIELD: <http://www.agnesdenesstudio.com/works7.html>

INT_BAM-FAIR-PLAY1: <https://bam.milano.it/eventi/bam-performative-land-art-great-opening/>

INT_BAM-FAIR-PLAY2: https://www.linkedin.com/posts/francescacolomboarts_bam-milanocortina2026-culturalolympiad-activity-7373748646581989377-EfHW

INT_WOOD LINE: <https://wp.presidio.gov/wp-content/uploads/2023/11/Goldsworthy-in-the-Presidio-Accessible-Summer-2023.pdf>

INT_RED-YELLOW-BLUE1: <https://madisonsquarepark.org/art/exhibitions/orly-genger-red-yellow-and-blue/>

INT_RED-YELLOW-BLUE2: <https://archello.com/project/red-yellow-and-blue>

INT_SKY MIRROR1: <https://www.nottinghampost.com/news/nottingham-news/20-years-on-unique-nottingham-5603061>

INT_SUN TUNNELS: <https://umfa.utah.edu/sun-tunnels>

INT_LIGHTNING: <https://www.diaart.org/visit/visit-our-locations-sites/walter-de-maria-the-lightning-field/>

INT_VALLEY1: <https://christojeanneclaude.net/artworks/valley-curtain/>

INT_VALLEY2: <https://www.postindependent.com/news/revisiting-valley-curtain-the-massive-art-installation-that-went-up-50-years-ago-near-rifle/>

INT_MILL CREEK CANYON1: <https://www.historylink.org/File/20655>

INT_MILL CREEK CANYON2: https://www.engagekentparks.com/millcreek-and-earthworks-framework-plan/news_feed/mill-creek-canyon-and-earthworks-framework-plan-2

INT_EFFIGY: <https://clui.org/ludb/site/effigy-tumuli>

INT_CRAWICK1: <https://www.crawickmultiverse.co.uk/explore/landforms/>

INT_CRAWICK2: <https://www.jencksfoundation.org/explore/video/charles-jencks-crawick-multiverse>

INT_BORDEAUX1: <https://www.naomilgromfoundation.org/stories/catherine-mosbach-temporal-landscapes>

INT_BORDEAUX2: <https://www.landscapearchitecture.nz/landscape-architecture-aotearoa/2019/6/10/rgfa59mesa1t3h1dyesqb2v3yojcms>

INT_ALPESI1: <https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/discover/sculptures>

INT_ALPESI2: <https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/our-programme/exhibitions/austrian-sculpture-park/event/austrian-sculpture-park>

INT_DIAGONAL MAR: <https://architectuul.com/architecture/diagonal-mar-park>

INT_TILLA DURIEUX1: <https://www.publicspace.org/works/-/project/c088-tilla-durieux-park>

INT_TILLA DURIEUX2: <https://www.dsia.nl/en/projects/tilla-durieux-park/>

INT_SULZER-AREAL: <https://www.publicspace.org/works/-/project/d214-sulzerareal>

INT_JUPITER-ARTLAND: <https://www.jupiterartland.org/learning/about-us/>

INT-JUPITER-ARTLAND2: <https://www.jupiterartland.org/jupiter-artland-map/>

INT_WINTER-SHADOW: <https://www.jupiterartland.org/art/peter-liversidge-proposal-47-winter-shadow/>

INT_OVER-HERE: <https://www.jupiterartland.org/art/shane-waltener-over-here/>

INT_GIBBS1: <https://www.gibbsfarm.org.nz/artworks.php>

INT_GIBBS2: https://en.wikipedia.org/wiki/Kaipara_Harbour

INT_MAYA-LIN: <https://forhumanity.yale.edu/maya-lin-81-86-march>

INT_FOLD-IN-THE-FIELD: <https://www.mayalinstudio.com/art/a-fold-in-the-field>

INT_KAIPARA-WAKA: <https://www.gibbsfarm.org.nz/moses.php>

INT_HORIZONS: <https://www.gibbsfarm.org.nz/dawson.php>

INT_STORM-KING: <http://stormking.org/about/history/>

INT_S-K-WAVEFIELD: <https://www.mayalinstudio.com/art/storm-king-wavefield>

INT_S-K-WALL: <https://collections.stormking.org/Detail/objects/401>

INT_PATRICIA-JOHANSON: <https://patricijohanson.com/>

INT_NOSTOC-II: <https://collections.stormking.org/Detail/objects/328>

Ábrajegyzék

1. ábra: Carnac-i kősorok (kép forrása: https://www.worldhistory.org/image/2898/carnac-alignments-france/ , utolsó elérés ideje: 2024.12.15.).....	5
2. ábra: Stonehenge (kép forrása: https://www.nationalgeographic.com/travel/article/britain-ireland-photos-1 , utolsó elérés ideje: 2024.12.15.).....	6
3. ábra: Cromeleque dos Almendres megalitjai, Évora, Portugália (kép forrása: https://foldjaro.hu/a-portugal-stonehenge-almendres-cromlech/ , utolsó elérés: 2025.04.06.).....	6
4. ábra: Silbury hill (kép forrása: https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/silbury-hill/ , utolsó elérés ideje: 2025.03.17.).....	7
5. ábra: Az Uffingtoni fehér ló (kép forrása: https://www.bbc.com/news/articles/cjm93vdr88wo , utolsó elérés: 2025.03.17.).....	8
6. ábra: Pók rajza a perui Nazca vonalak közül (kép forrása: https://www.britannica.com/place/Nazca-Lines , utolsó elérés: 2025.03.17.).....	8
7. ábra: Daisen-in kőkeresztje, Kiotó, Japán (kép forrása: http://rubens.anu.edu.au/new/japan.stereo11Gb.0302/kyoto/daisenin/left/82L.JPG , utolsó megtekintés: 2025.03.20.).....	9
8. ábra: A gízai piramisegyüttes, illetve a szfinx képe (kép forrása: https://www.pyramid-of-giza.com/pyramid-of-khufu/ , utolsó megtekintés: 2025.03.12.).....	10
9. ábra: Gerry Schum Land Art című filmjének posztere, 1969 (kép forrása: https://www.imdb.com/title/tt10884932/mediaviewer/rm3235681793/?ref_=tt_ov_i , utolsó megtekintés: 2025.05.05.).....	11
10. ábra: Agnes Denes a búzamezőn, New York, 1982 (kép forrása: http://www.agnesdenesstudio.com/works7.html , utolsó elérés: 2025. 04. 09.).....	13
11. ábra: A búzamező a magasból, 1982.....	13
12. ábra: 'A Line Made By Walking England 1967', olvasható az eredeti fénykép hátoldalán (kép forrása: https://www.researchgate.net/figure/A-line-made-by-walking-1967-Richard-Long_fig3_324899399 , utolsó megtekintés: 2025.06.11.).....	15
13. ábra: 'A Line in the Himalayas' fényképe (kép forrása: https://i.pinimg.com/736x/03/a8/03/a803e637e6b9307e82c3c0ab752efa.jpg , utolsó megtekintés: 2025.06.12.).....	15
14. ábra: A rajzok képe drónfelvételtől (kép forrása: https://www.linkedin.com/posts/francescacolomboarts_bam-milanocortina2026-culturalolympiad-activity-7373748646581989377-EfHW , utolsó megtekintés: 2025.10.09.).....	17
15. ábra: A Wood Line 2013-ban (kép forrása: https://oxfordschoolofphotography.wordpress.com/tag/andy-goldsworthy/ , utolsó megtekintés: 2025.08.31.....	18
16. ábra: A Wood Line mai helyét ábrázoló fénykép a Presidio Trust brosúrájából (kép forrása: https://wp.presidio.gov/wp-content/uploads/2023/11/Goldsworthy-in-the-Presidio-Accessible-Summer-2023.pdf , utolsó megtekintés: 2025.08.31.).....	18
17. ábra: A Wood Line napjainkban (kép forrása: Google Maps képkivágat, Trevor Powell képe, utolsó megtekintés: 2025.08.31.).....	19
18. ábra: A Red, Yellow and Blue piros kötélinstallációja (kép forrása: https://orlygenger.com/wp-content/uploads/2013/10/MSP_Genger_James_Ewing-85181.png , utolsó megtekintés: 2025.07.08.)	20
19. ábra: A Red, Yellow and Blue kék kötélinstallációja (kép forrása: https://orlygenger.com/wp-content/uploads/2013/10/MSP_Genger_James_Ewing-1645.png , utolsó megtekintés: 2025.07.08.)..	20
20. ábra: Az eredeti Sky Mirror a Nottingham Playhouse színház előtt, 2010 (kép forrása: https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/sky-mirror-at-nottingham-playhouse-p627171 , utolsó megtekintés: 2025.07.22.).....	22

21. ábra: A 'Sky Mirror' egy változata a Rockefeller Center előtt 2006-ban (kép forrása: https://d32q37k5f6yh2c.cloudfront.net/media/0b/0b65109d22252536bf26123514476443 , utolsó megtekintés: 2025.08.31.)	22
22. ábra: A tükör képtorzításának ábrázoló rajza (szerző rajza, 2025.08.25.)	23
23. ábra: A Sun Tunnels fényképe 1976-ból (kép forrása: https://www.mynewsdesk.com/umea_university/pressreleases/nancy-holt-retrospective-to-open-in-sweden-this-summer-3179643 , utolsó megtekintés: 2025.06.01)	24
24. ábra: Walter De Maria: The Lightning Field, Új-Mexikó, 1977 (kép forrása: https://publicdelivery.org/walter-de-maria-lightning-field/ , utolsó megtekintés: 2025.05.11.)	26
25. ábra: Az acélrudak a terep egyenetlenségéhez igazítását ábrázoló rajz (szerző rajza, 2025.08.25.)	26
26. ábra: A Lightning Field vihar közben (kép forrása: https://gagosian.com/media/images/quarterly/light-lightning-wonder-reactions-walter-de-marias-lightning-field/8R_QO4_311cf_2400x2400.jpg , utolsó megtekintés: 2025.05.11.)	26
27. ábra: Az alkotás látogatására épített kabin, ahol a megfigyelésre szánt időt lehet eltölteni. (kép forrása: https://web.archive.org/web/20160916223210im_/http://accessibleartny.com/wp-content/uploads/2010/09/img_0798.jpg , utolsó megtekintés: 2025.05.11.)	27
28. ábra: A 'Valley Curtain' fényképe (kép forrása: https://christojeanneclaude.net/life-and-work/ , utolsó megtekintés: 2025.06.13 (amely egészen véletlenül az alkotó páros születésnapja is))	28
29. ábra: Christo rajza, illetve a függöny egy topográfiai térképen való tervezett helye (kép forrása: https://christojeanneclaude.net/artworks/valley-curtain/ , utolsó megtekintés: 2025.06.13.)	29
30. ábra: Herbert Bayer gyűrűs tava a Mill Creek Canyon Earthworks parkjában (kép forrása: https://www.historylink.org/File/20655 , készítésének ideje: 2008, utolsó megtekintés: 2025.05.12.) .	30
31. ábra: Képregényrészlet a Mill Creek Canyon and Earthworks Framework Plan tervéből. (kép forrása: https://www.engagekentparks.com/millcreek-and-earthworks-framework-plan/news_feed/mill-creek-canyon-and-earthworks-framework-plan-2 , utolsó megtekintés: 2025.05.12.)	30
32. ábra: Bayer tervrajza a parkról, 1979. március 20. (kép forrása: https://www.historylink.org/File/20655 , utolsó megtekintés: 2025.05.12.)	31
33. ábra: Az Effigy Tumuli harcsájának képe 1985-ből (kép forrása: https://www.nevadaart.org/art/collections/the-altered-landscape-carol-franc-buck-collection/0644bd54-c875-4919-a8db-7651dfab238a/ , utolsó megtekintés: 2025.05.31.)	32
34. ábra: Az Androméda és a Tejútrendszer spirális földpiramisa a Crawick Multiverse területén (kép forrása: https://www.crawickmultiverse.co.uk/explore/landforms/andromeda-and-the-milky-way/ , utolsó megtekintés: 2025.05.05)	34
35. ábra: A Crawick Multiverse terepformáinak térképe (kép forrása: https://www.crawickmultiverse.co.uk/explore/landforms/ , utolsó megtekintés: 2025.05.05.)	34
36. ábra: A Jupiter Artland térképe (kép forrása: https://www.jupiterartland.org/jupiter-artland-map/ , utolsó megtekintés: 2025.10.11.)	36
37. ábra: Peter Liversidge 'Winter Shadow' című alkotásának légifelvétele (kép forrása: https://cdn.jupiterartland.org/wp-content/uploads/2024/03/178-21.jpg , utolsó megtekintés: 2025.10.11.)	37
38. ábra: Shane Waltener 'Over Here' című alkotása (kép forrása: https://www.shanewaltener.com/installations/21/03.P1010795sml.jpg , utolsó megtekintés: 2025.10.11.)	37
39. ábra: Maya Lin 'A Fold in the Field' című alkotása (kép forrása: https://www.mayalinstudio.com/art/a-fold-in-the-field , utolsó megtekintés: 2025.10.07.)	38
40. ábra: Russell Moses 'Kaipara Waka' című alkotása (kép forrása: https://www.gibbsfarm.org.nz/moses.php , utolsó megtekintés: 2025.10.07.)	39
41. ábra: Neil Dawson 'Horizons' című alkotása (kép forrása: https://www.gibbsfarm.org.nz/images/dawson/dawson_17.jpg , utolsó megtekintés: 2025.10.10.)	39

42. ábra: A Storm King Wavefield képe (kép forrása: https://www.mayalinstudio.com/art/storm-king-wavefield , utolsó megtekintés: 2025.10.11.).....	40
43. ábra: A 'Storm King Walll' című alkotás képe (kép forrása: https://collections.stormking.org/Detail/objects/401 , utolsó megtekintés: 2025.10.11.).....	41
44. ábra: Patricia Johanson 'Nostoc II' című alkotásának képe (kép forrása: https://www.artsy.net/artwork/patricia-johanson-nostoc-ii , utolsó megtekintés: 2025.10.11.)	41
45. ábra: Természeti tájak galériája, Bordeaux-i Botanikus kert, kép forrása: https://landezine.com/the-cute-the-bad-and-the-ugly-on-urban-biodiversity-and-ecological-aesthetics/ , utolsó elérés: 2025.03.20.).....	42
46. ábra: Alpesi kert mai képe, Graz; Nancy Rubins: Airplane Parts and Hills című installációja (kép forrása: https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/discover/sculptures/43-airplane-parts-hills , utolsó megtekintés: 2025.05.05.).....	43
47. ábra: A mai szoborpark térképe, az ábrán jól látszódnak a hegyeket mintázó geometrikus terepalakulatok (kép forrása: https://www.museum-joanneum.at/en/austrian-sculpture-park/discover/sculptures , utolsó megtekintés: 2025.05.05.).....	43
48. ábra: A parkon végigvonuló kusza csőrendszer (kép forrása: https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/1c/e0/7a/6a/parc-diagonal-mar.jpg?w=1200&h=-1&s=1 , utolsó megtekintés: 2025.10.10.)	44
49. ábra: A Tilla Durieux park légifelvételen (kép forrása: https://www.publicspace.org/works/-/project/c088-tilla-durieux-park , utolsó megtekintés: 2025.05.05)	45
50. ábra: A csavart formát ábrázoló egyszerűsített rajz (szerző rajza, 2025.08.25)	45
51. ábra: A Katharina Sulzer Platz központi tere a székekkel (kép forrása: https://architekturpreis.ch/archiv/2006/sulzerareal-winterthur/ , utolsó megtekintés: 2025.05.05.)	46

Mellékletek

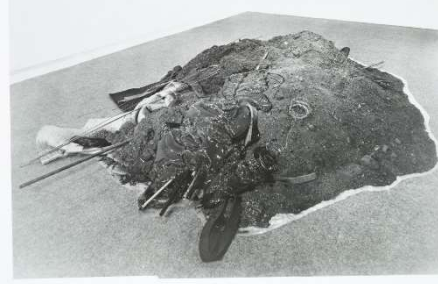
1. melléklet: a West Kennet Long Barrow (kép forrása: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/west-kennet-long-barrow/history/>, utolsó elérés: 2025.03.17.)

2. melléklet: A núbiai piramisegyüttes egyik kisebb, felújított tagja, a háttérben az eredeti állapotban lévő piramisokkal (kép forrása: <https://www.aljazeera.com/gallery/2015/4/5/pictures-of-sudans-forgotten-nubian-pyramids>, utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

3. melléklet: Az El Castillo, Chichen Itza piramisa (kép forrása: https://www.autopista.es/planeta2030/6-piramides-mayas-mas-impresionantes-mundo_235782_102.html , utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

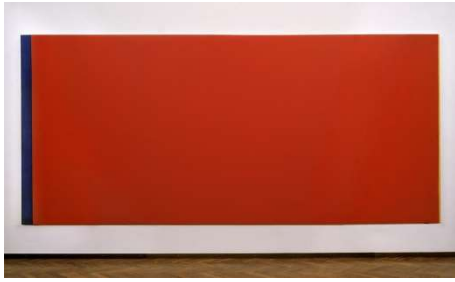
4. melléklet: Robert Morris: Earthwork, 1968 (kép forrása: <https://westernlandart.wordpress.com/2018/10/03/earth-works-1968-dwan-gallery-ny/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)

5. melléklet: A táncelőadás részlete (kép forrása: https://www.linkedin.com/posts/francescacolo_mboarts_bam-milanocortina2026-culturalolympiad-activity-7373748646581989377-EfHW, utolsó megtekintés: 2025.10.09.)

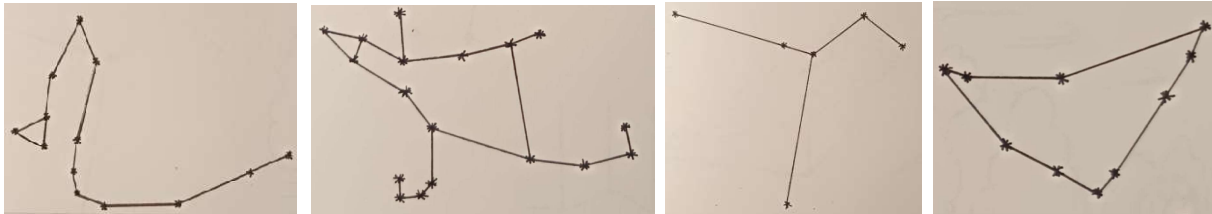
6. melléklet: A Red, Yellow and Blue sárga kötélinstallációja (kép forrása: https://orlygenger.com/wp-content/uploads/2013/10/MSP_Genger_James_Ewing-1307.png, utolsó megtekintés: 2025.07.08.)

7. melléklet: Barnett Newman Who's Afraid of Red, Yellow and Blue? III című festménye (kép forrása: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/production-static-stedelijk/images/archief/en/news-items/whos-afraid-of-red-yellow-and-blue-iii-on-display/scaled/1024/Newman.jpg>, utolsó megtekintés: 2025.07.08.)

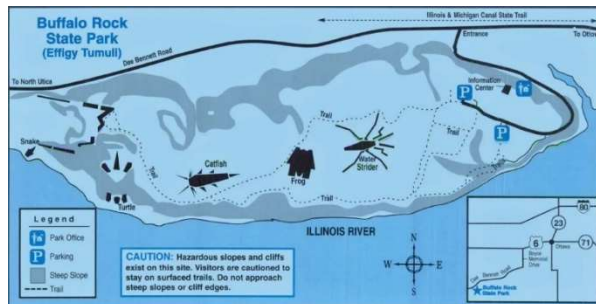
8. melléklet: A 'Sky Mirror' a Kensington Gardens tópartján, 2011 (kép forrása: <https://5b0988e595225.cdn.sohucs.com/images/20191109/1313994dfbd545f7b90463d9822a282b.jpeg>, utolsó megtekintés: 2025.07.22.)

5. melléklet: A betongyűrűkben megjelenő Draco, Perseus, Columba és Capricornus csillagképek rajzai (szerző rajzai, 2025.08.25.)

10. melléklet: A park légifotója az 1980-as évekből (kép forrása: <https://www.historylink.org/File/20655>, utolsó megtekintés:

11. melléklet: A Buffalo Rock State Park térképe az állatformákkal (kép forrása: <https://www.illinoisriverroad.org/wp-content/uploads/2021/04/3-Buffero-Rock-Tumuli-courtesy-Illinois-Department-of-Natural-Resources.jpg>, utolsó elérés: 2025.05.31.)

12. melléklet: A Bordeaux-i Botanikus kert tematikus tavának részlete (kép forrása: <https://www.arquitectes.cat/iframes/paisatge/fitxa/3010>, utolsó elérés: 2025.03.20.)

13. melléklet: A Diagonal Mar park légifelvételen (kép forrása: <https://www.spanishpropertyinsight.com/show-case/antares-barcelona/architecture-of-diagonal-mar/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05.)

14. melléklet: A központi tér végében elhelyezkedő szabályos facsoport (kép forrása: <https://architekturpreis.ch/archiv/2006/sulzerareal-winterthur/>, utolsó megtekintés: 2025.05.05)

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Lakatos Lili
A Hallgató Neptun kódja: I17G96
A dolgozat címe: A Land Art és a tájépítészet kapcsolata
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Kert és Szabadtértervezési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: 2025. év OKTÓBER hó 20 nap

Lakatos Lili
Hallgató aláírása

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

**6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója**

4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

LAKATOS LILI (név) (hallgató Neptun azonosítója: 117G96)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekinttem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem³

Kelt: 2025 év OKTÓBER hó 20 nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	LAKATOS LILI
Neptun-kódja:	117696
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakdolgozat készítés "A", TETTD109N
A munka címe:	A Land Art és a falépitészet kapcsolata

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrekció, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka **mellékletében való csatolása szükséges.**)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....

.....

.....

.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Budapest, 2025. 10. hó 28. nap

Lalatos Lili

Hallgató aláírása

Konzulens/Témavezető aláírása